

RZECZNIK PRAW DZIECKA

**RAPORT
RZECZNIKA PRAW DZIECKA
Z REALIZACJI ZALECEŃ
KOMITETU PRAW DZIECKA ONZ
z dnia 4 października 2002 roku**

Warszawa, lipca 2015 roku

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	5
Wdrażanie zaleceń (art. 4, 42 oraz 44 ust. 6 Konwencji).....	7
CRC/C/15/Add.194 – pkt 10.....	8
CRC/C/15/Add.194 – pkt 12.....	8
CRC/C/15/Add.194 – pkt 16.....	25
CRC/C/15/Add.194 – pkt 18.....	28
CRC/C/15/Add.194 – pkt 20.....	28
CRC/C/15/Add.194 – pkt 24.....	30
Realizacja praw dziecka.....	31
Prawo do życia i ochrony zdrowia	32
Prawo do wychowania w rodzinie.....	40
Prawo do godziwych warunków bytowych.....	47
Prawo do nauki	52
Prawo do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbywaniem i innym złym traktowaniem	61

WSTĘP

Raport zawiera informacje i ocenę Rzecznika Praw Dziecka na temat przestrzegania postanowień Konwencji o prawach dziecka w Polsce. Dokument odnosi się bezpośrednio do Zaleceń Komitetu Praw Dziecka ONZ z dnia 4 października 2002 r. i porusza zagadnienia, które w ocenie Rzecznika Praw Dziecka, należą do najważniejszych z punktu widzenia ochrony dobra dziecka i jego interesów. Dokument – jako raport alternatywny – wychodzi poza okres raportowania i obejmuje okres realizacji Zaleceń Komitetu oraz przestrzegania w Polsce Konwencji o prawach dziecka do czerwca 2015 r.

Dokonując oceny stanu przestrzegania praw dziecka w Polsce, należy zwrócić uwagę na wprowadzenie do krajowego porządku prawnego wielu instrumentów służących lepszej ochronie praw dzieci. Najważniejsze zmiany zostały w raporcie ujęte jako „uwaga pozytywna”. Te z zaleceń, które nie doczekały się realizacji przez polskiego ustawodawcę oraz postanowienia Konwencji o prawach dziecka, które także nie zostały w pełni implementowane do polskiego prawa, zostały ujęte w raporcie jako „Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka”. W części opisowej, przy każdym z zaleceń zawarto krótką informację co do istoty poruszanego zagadnienia.

Rzecznik Praw Dziecka od 2008 r. wielokrotnie wnioskował o ratyfikację Konwencji o ochronie dzieci przed wykorzystaniem seksualnym i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych¹ oraz zgłaszał konkretne postulaty zmian prawnych celem dostosowania polskich przepisów do Konwencji o prawach dziecka. Większość propozycji Rzecznika Praw Dziecka została przez polskiego ustawodawcę uwzględniona.

Zwracając uwagę na stan przestrzegania praw dziecka w Polsce należy podkreślić, że w 2014 r. Polska, po raz kolejny, została wyróżniona w raporcie Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children.² Nobilitacja Polski dotyczyła wprowadzenia w 2010 r. całkowitego zakazu bicia dzieci oraz stałego monitorowania postaw społecznych wobec stosowania kar cielesnych, jako metody wychowawczej. Doceniono także spadek liczby osób popierających wychowanie z użyciem przemocy wobec dzieci.

¹ Konwencja Rady Europy z Lanzarote z dnia 25 października 2007 r.

² Ending legalized violence against children, Global report to December 2014, Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children.

WDRAŻANIE ZALECEŃ

(ART. 4, 42 ORAZ 44 UST. 6 KONWENCJI)

CRC/C/15/Add.194 – pkt 10

W świetle Deklaracji Wiedeńskiej i Programu Działania (1993), Komitet zachęca państwo stronę do kontynuacji i ukończenia procesu wycofywania wszelkich zastrzeżeń i oświadczeń do Konwencji

Uwaga pozytywna

- **Rzeczpospolita Polska wycofała wszystkie zastrzeżenia do Konwencji o prawach dziecka**

Rzecznik Praw Dziecka wielokrotnie wnioskował o wycofanie przez Rzeczpospolitą Polską zastrzeżeń do Konwencji. Podnosił, że są one bezprzedmiotowe, ponieważ prawo polskie zapewnia wyższe standardy ochrony małoletnich. Zwracał także uwagę, że na Polsce, jako stronie inicjującej i współtwórcy Konwencji, ciąży szczególny obowiązek niekwestionowania jej postanowień.

Rzeczpospolita Polska wycofała zastrzeżenia zgłoszone do art. 7 i art. 38 Konwencji o prawach dziecka. Należy uznać, że przepisy polskiego prawa niezasadniały podtrzymywanie zastrzeżeń zgłoszonych do Konwencji.

CRC/C/15/Add.194 – pkt 12

Komitet zachęca państwo stronę do podjęcia wszelkich niezbędnych środków w celu zapewnienia pełnej zgodności ustawodawstwa krajowego z zasadami i postanowieniami konwencji, w szczególności zaś w zakresie wymiaru sprawiedliwości wobec małoletnich i nieletnich sprawców czynów karalnych, pozostających bez opieki nieletnich ubiegających się o azyl oraz wykorzystywania seksualnego dzieci.

■ **WZMOCNIENIE STATUSU DZIECKA JAKO PODMIOTU PRAW**

Rekomendacja Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Rzeczpospolita Polska powinna jak najszybciej ratyfikować III Protokół Fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie procedury składania zawiadomień.

Mając na względzie potrzebę wzmocnienia kontroli przestrzegania praw dziecka, w marcu 2009 r., na forum Rady Praw Człowieka, Rzecznik Praw Dziecka zgłosił inicjatywę wyposażenia Komitetu Praw Dziecka ONZ w uprawnienie do przyjmowania i rozpatrywania skarg na naruszenie praw dziecka. Zgromadzenie Ogólne ONZ uchwaliło III Protokół Fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie procedury składania zawiadomień, który poszerza kompetencje Komitetu Praw Dziecka ONZ o mechanizm przyjmowania i rozpatrywania indywidualnych oraz międzypaństwowych zawiadomień o naruszeniu praw dziecka. 30 września 2013 r. Polska podpisała III Protokół Fakultatywny. Rzecznik Praw Dziecka na bieżąco monitoruje przebieg prac w celu jak najszybszego ratyfikowania przez Polskę tego dokumentu. Ratyfikacja przyczyni się do wzmocnienia statusu dziecka, jako podmiotu praw oraz poprawy funkcjonowania krajowych mechanizmów ochrony praw dziecka.

■ WYMIAR SPRAWIEDLIWOŚCI DLA NIELETNICH SPRAWCÓW CZYNÓW KARALNYCH

Uwaga pozytywna

- Zmieniono model postępowania w sprawach nieletnich, rezygnując z dwóch faz postępowania – postępowania wyjaśniającego i rozpoznawczego oraz z dwóch faz postępowania rozpoznawczego – postępowania opiekuńczo-wychowawczego i postępowania poprawczego.
- Czynności dowodowe z udziałem osób małoletnich innych niż nieletni sprawcy czynów karalnych przeprowadza się przy odpowiednim zastosowaniu regulacji prawnych postępowania karnego (szczególny tryb przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego/świadka).
- W razie konieczności połączenia badania stanu zdrowia psychicznego nieletniego z obserwacją, sąd rodzinny ma obowiązek wysłuchać nieletniego oraz określić miejsce i czas trwania obserwacji. Obserwacja nie powinna trwać dłużej niż 4 tygodnie. Na wniosek podmiotu leczniczego, sąd może przedłużyć ten termin na czas określony, niezbędny do zakończenia obserwacji. Łączny czas obserwacji w danej sprawie nie może przekroczyć 6 tygodni. Ustawodawca nałożył na sąd odwoławczy obowiązek niezwłocznego rozpoznania zażalenia na postanowienie o obserwacji nieletniego oraz na postanowienie o przedłużeniu czasu obserwacji.
- Określono ustawowo czas zatrzymania nieletniego w policyjnej izbie dziecka.
- Określono ustawowo czynności kuratora sądowego w postępowaniu wykonawczym nieletnich.

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) **Pobyt nieletniego w schronisku dla nieletnich nie powinien przekraczać 3 miesięcy.**
- 2) **Należy ustawowo określić łączny maksymalny czas pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich.**
- 3) **Należy uzupełnić ustawowe gwarancje procesowe nieletniego, w tym w szczególności w pełnym zakresie prawo do obrony z urzędu, zasady domniemania niewinności, zasady prawdy materialnej czy zasady in dubio pro reo.**

Prawo polskie nie określa maksymalnego terminu pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich. Zasadą jest, że okres ten, przed skierowaniem sprawy na rozprawę, nie może trwać dłużej niż 3 miesiące. Okres ten może być wydłużony o kolejne 3 miesiące, jeżeli zachodzą szczególne okoliczności sprawy. Zasadą jest, że łączny okres pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich do chwili wydania wyroku przez sąd I instancji nie może być dłuższy niż rok. Od zasady tej ustawodawca polski wprowadził wyjątek, o ile zajdą szczególnie uzasadnione przypadki – roczny łączny termin pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich może być przedłużony na dalszy czas oznaczony.

Wprowadzając ujednolicony model postępowania w sprawach nieletnich, polski ustawodawca wprowadził gwarancje procesowe nieletniego oparte na gwarancjach oskarżonego młodocianego i dorosłego w postępowaniu karnym, przede wszystkim prawo do obrony, prawo do korzystania z pomocy obrońcy, prawo do odmowy składania wyjaśnień lub odpowiedzi na poszczególne pytania oraz wprowadził zasady obrony obligatoryjnej. Gwarancje procesowe nieletniego nie wyczerpują jednak katalogu gwarancji sprawców młodocianych i dorosłych z postępowania karnego. Przykładowo, nieletni może złożyć wniosek o ustanowienie obrońcy z urzędu, a prezes sądu uwzględni wniosek, jeżeli udział obrońcy uzna za potrzebny.

■ REPREZENTACJA DZIECKA W SPRAWACH KARNYCH

Uwaga pozytywna

- **W postępowaniu karnym, w akcie wykonawczym (rozporządzenie ministra) wskazano, że w celu wyznaczenia adwokata i radcy prawnego na kuratora procesowego małoletniego, sąd może zwrócić się do odpowiednich organów prawniczych samorządów zawodowych o wskazanie kuratora dla strony, która nie ma zdolności procesowej ani przedstawiciela ustawowego.**

- **Prokurator Generalny wydał wytyczne dotyczące zasad postępowania jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w tym obowiązku wystąpienia do sądu opiekuńczego o ustanowienie kuratora procesowego dla małoletniego pokrzywdzonego w toku postępowania karnego związanego z przemocą w rodzinie, a z ujawnionych okoliczności postępowania wynika, że przedstawiciele ustawowi nie mogą w należyty sposób wykonywać praw małoletniego w postępowaniu karnym.**

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) **Należy uregulować na poziomie ustawowym kwestie związane z właściwą reprezentacją dziecka w postępowaniu karnym, w tym stworzyć gwarancje procesowe małoletniego oskarżyciela posiłkowego/pokrzywdzonego.**
- 2) **Należy stworzyć mechanizmy właściwego przygotowania i specjalistycznego szkolenia kandydatów na kuratorów procesowych. Należy wprowadzić do polskiego porządku prawnego instytucję „advokata dla dziecka”.**

Dziecko nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych, z tego powodu nie może osobiście wykonywać praw przysługujących pokrzywdzonemu w postępowaniu karnym. Rzecznik Praw Dziecka z niepokojem obserwuje pozbawienie małoletniego pokrzywdzonego wykonywania uprawnień oskarżyciela posiłkowego/pokrzywdzonego oraz właściwej reprezentacji w toku postępowania przed organami procesowymi. W polskiej procedurze karnej brak regulacji zobowiązującej organ prowadzący postępowanie karne do wystąpienia do sądu opiekuńczego z wnioskiem o ustanowienie dla dziecka kuratora procesowego, a obowiązująca regulacja na poziomie aktu wykonawczego jest szczątkowa i w ocenie Rzecznika Praw Dziecka – niewystarczająca. Wystąpienie z wnioskiem o ustanowienie kuratora procesowego powinno nastąpić na początku postępowania przygotowawczego.

Brak rozwiązań systemowych, na poziomie ustawy, powoduje różną praktykę organów procesowych w ustanawianiu kuratora procesowego dla małoletniego pokrzywdzonego. W praktyce jest on ustanawiany w czasie, który uniemożliwia skuteczną ochronę praw dziecka. Ustanowienie przez sąd kuratora procesowego, w ocenie Rzecznika Praw Dziecka, trwa zbyt długo.

Brak także rozwiązań prawnych gwarantujących profesjonalizm w wykonywaniu przez kuratora procesowego obowiązków związanych z reprezentacją małoletniego w postępowaniu karnym.

Wytyczne Prokuratora Generalnego nie mają charakteru aktu prawnego, dlatego w ocenie Rzecznika Praw Dziecka tego rodzaju rozwiązanie jest niedostateczne.

Brak regulacji prawnej w omawianym zakresie i często nieprawidłowa praktyka organów procesowych oraz brak wyspecjalizowanych kuratorów procesowych ogranicza, a często uniemożliwia wykonywanie przez pokrzywdzonego małoletniego praw procesowych, które przysługują każdemu pokrzywdzonemu przestępstwem.

- **WYŚLUCHANIE MAŁOLETNIEGO**
- **PRZESŁUCHANIE MAŁOLETNIEGO**
- **UWZGLĘDNIANIE ZDANIA DZIECKA W SPRAWACH JEGO DOTYCZĄCYCH**

Uwaga pozytywna

- W polskim postępowaniu sądowym w sprawach cywilnych przepisy wprowadzają obowiązek uwzględnienia przez sąd zdania i rozsądnego życzenia dziecka, stosownie do okoliczności, rozwoju umysłowego dziecka, stanu zdrowia i stopnia jego dojrzałości. Sąd ma obowiązek wysłuchania małoletniego dziecka, w sprawach go dotyczących, jeżeli rozwój umysłowy dziecka, stan zdrowia i stopień jego dojrzałości na to pozwala. Wysłuchanie takie odbywa się poza salą posiedzeń sądowych.
- W polskim postępowaniu karnym wprowadzono istotne podstawy ochrony dziecka:
 - w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub w przypadku przestępstw przeciwko wolności, przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności oraz przestępstw przeciwko rodzinie i opiece, zasadą jest jednorazowe przesłuchanie w charakterze świadka pokrzywdzonego, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, i tylko wówczas, gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. W wyjątkowych wskazanych w ustawie przypadkach można przesłuchać dziecko ponownie;
 - przeprowadzenie przesłuchania tylko przez sąd (także w toku postępowania prowadzonego przez prokuratora lub policję), z udziałem biegłego psychologa;
 - na rozprawie zamiast przesłuchania dziecka, odtwarza się sporządzony zapis obrazu i dźwięku przesłuchania małoletniego oraz odczytuje się protokół przesłuchania;
 - jeżeli małoletni pokrzywdzony w chwili przesłuchania ukończył 15 lat, zasady przesłuchania opisane wyżej stosuje się, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że przesłuchanie w innych warunkach mogłoby wyrządzić negatywny wpływ na jego stan psychiczny;
 - przesłuchanie przeprowadza się w odpowiednio przystosowanych

pomieszczeniach w siedzibie sądu lub poza jego siedzibą. Prawo określa sposób przygotowania przesłuchania małoletniego, warunki, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania takich przesłuchań, w tym ich wyposażenie techniczne, mając na względzie konieczność zapewnienia swobody wypowiedzi i poczucia bezpieczeństwa przesłuchiwanego małoletniego;

- przesłuchanie świadka może nastąpić przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku.

Powyższe zasady przesłuchania stosuje się także do przesłuchania małoletniego, który był świadkiem przestępstwa popełnionego z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności oraz przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece, jeżeli zeznania tego świadka mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

- W Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym wprowadzono ustawowy obowiązek rodziców do wysłuchania dziecka, okazywania wzajemnego szacunku przez dzieci i rodziców na zasadach racjonalnego partnerstwa, przed powzięciem decyzji w ważniejszych sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka, jeżeli rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości dziecka na to pozwala oraz uwzględnienia w miarę możliwości jego rozsądnych życzeń.
- Ministerstwo Sprawiedliwości we współpracy z organizacją pozarządową Fundacją „Dzieci Niczyje” opracowało standardy przesłuchania małoletniego świadka.
- Z inicjatywy Rzecznika Praw Dziecka, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych opracowało zalecenia dotyczące postępowania dla dobra dziecka, przekazane w formie plakatu do wszystkich jednostek policji w Polsce (praktyczne wskazówki dla funkcjonariuszy policji w sytuacji podejmowania działań, w których obecne jest dziecko).
- Wprowadzono obowiązek wysłuchania dziecka przebywającego w pieczy zastępczej przez podmioty realizujące zadania wynikające z ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, w szczególności gdy podmioty te dokonują oceny sytuacji dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej oraz kwalifikują dziecko do przysposobienia, jeżeli wiek dziecka i jego stopień dojrzałości na to pozwalają, a także stosownie do okoliczności podmioty te uwzględniają zdanie dziecka.
- Wprowadzono prawo przeprowadzania indywidualnych rozmów z dziećmi umieszczonymi w instytucjonalnej pieczy zastępczej oraz z dziećmi przebywającymi w placówkach wsparcia dziennego, w tym zasięgania opinii dzieci, z uwzględnieniem ich wieku, możliwości intelektualnych oraz stopnia dojrzałości poznawczej przez wojewodę, w związku z przeprowadzanym postępowaniem kontrolnym.

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Należy przestrzegać prawa wysłuchania dziecka w procesie cywilnym w sprawach jego dotyczących.
- 2) Konieczność zmiany obowiązujących przepisów w taki sposób, aby w postępowaniu karnym stosować szczególny tryb przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego/świadka także do tych postępowań, które dotyczą innych przestępstw.
- 3) Należy zwiększyć gwarancję jednorazowości przesłuchania pokrzywdzonego/świadka małoletniego.
- 4) Należy, co do zasady, wprowadzić obowiązek prowadzenia przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego/świadka przy użyciu urządzeń technicznych pozwalających na odtworzenie zapisu obrazu i dźwięku przesłuchania małoletniego.
- 5) Należy wprowadzić zasadę przesłuchania każdego świadka małoletniego obowiązującą w postępowaniu karnym także w postępowaniu cywilnym i administracyjnym w pomieszczeniach odpowiednio do tego przystosowanych poza siedzibą sądu, a w przypadku pomieszczenia znajdującego się w siedzibie sądu – zaadoptować oddzielne, bezpieczne pomieszczenia dla małoletnich ofiar i świadków, z odrębnym wejściem do tego pomieszczenia z zewnątrz.
- 6) Należy określić w przepisach procedury cywilnej sposób przygotowania wysłuchania dziecka, warunki, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania wysłuchania dziecka, w tym wyposażenie, gwarantujące swobodę wypowiedzi i poczucie bezpieczeństwa wysłuchiwanego dziecka.
- 7) Należy przeszkolić sędziów w zakresie nabycia umiejętności prowadzenia przesłuchania/wysłuchania dziecka oraz pouczenia o przysługujących w postępowaniu uprawnieniach i obowiązkach, pozwalających uwzględnić wiek, rozwój umysłowy i stan dojrzałości dziecka, w warunkach zapewniających dziecku poczucie bezpieczeństwa i prywatności.
- 8) Należy opracować i przestrzegać standardy przesłuchania/wysłuchania dziecka przez organy prowadzące postępowanie.
- 9) Należy wprowadzić regulacje gwarantujące bezpieczne i przyjazne przesłuchanie dziecka także w procedurach administracyjnych i dyscyplinarnych.

W ciągu ostatnich lat nastąpiły pozytywne zmiany w prawie polskim, dotyczące realizacji prawa dziecka do wyrażania opinii w postępowaniach prowadzonych przez organy władzy (sądowe, prokuratorskie) oraz dotyczące procedury przesłuchania/wysłuchania małoletniego. W ocenie Rzecznika Praw Dziecka, przepisy te wymagają uzupełnienia.

W postępowaniu sądowym cywilnym, wadą nowych regulacji jest ich nadmierna ogólność. Praktyka pokazuje, że sędziowie mają trudności z właściwą interpretacją wskazanych w przepisie przesłanek. Z tego względu praktyka idzie w kierunku przesłuchania dziecka a nie jego wysłuchania. Przepisy nieokreślają sposobu przygotowania wysłuchania dziecka, warunków, jakim powinny odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzenia wysłuchania. Ustawodawca polski posłużył się definicją negatywną miejsca wysłuchania – nie może to być sala posiedzeń sądowych. W praktyce takie wysłuchanie dziecka odbywa się najczęściej w pokoju sędziowskim, w budynku sądu, co nie gwarantuje właściwej ochrony dziecka w toku postępowania przed sądem.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka, obowiązujące przepisy postępowania karnego stanowią duży krok w stronę wzmocnienia ochrony małoletniego, który jest pokrzywdzonym/świadkiem przestępstw popełnionych z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej, przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności oraz przestępstw przeciwko rodzinie i opiece. Przedmiotem postępowania karnego mogą być także inne przestępstwa, w których przesłuchanie dziecka jest koniecznością procesową, a w odniesieniu do których, nie mają zastosowania wskazane zasady prowadzenia przesłuchania małoletniego.

Rzecznik Praw Dziecka uważa za uzasadnione stosowanie szczególnych warunków przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego/świadka także do postępowań dotyczących innych przestępstw, zwłaszcza, gdy małoletni zna osobę sprawcy. Przesłuchanie dziecka, bez zachowania rygoru przyjaznych i bezpiecznych warunków, wpływa destrukcyjnie na jego psychikę, a przedłużające się postępowanie karne, wielokrotne przesłuchania, mogą jedynie spotęgować traumę dziecka.

Z uwagi na znaczenie zasady bezpośredniości, utrwalenie przesłuchania dziecka zapomocą urządzenia rejestrującego dźwięk i obraz, w uregulowaniu prawnym i praktyce powinno stanowić regułę.

Rzecznik Praw Dziecka uważa za konieczne wprowadzenie do polskiego porządku prawnego gwarancji jednorazowości przesłuchania dziecka w odniesieniu do wszystkich przestępstw. W ocenie Rzecznika Praw Dziecka także gwarancje procesowe oskarżonego w polskiej

procedurze karnej, które skutkują możliwością ponownego przesłuchania pokrzywdzonego małoletniego są za daleko idące zważywszy na priorytet ochrony dobra dziecka.

W odniesieniu do postępowania administracyjnego i dyscyplinarnego, które toczy się w związku z przewinieniem ze strony nauczyciela, polskie prawo nie przewiduje możliwości przesłuchania dziecka w bezpiecznej i przyjaznej procedurze. Szcątkowe regulacje prawne postępowania dyscyplinarnego znajdują się w akcie wykonawczym (rozporządzenie ministra). Dziecko, będąc chronione w określonych sytuacjach w toku przesłuchania w postępowaniu karnym, jednocześnie jest narażone na przesłuchanie w bezpośredniej obecności osoby, która dokonała wobec niego przewinienia. Wystąpienia Rzecznika Praw Dziecka kierowane do Ministra Edukacji Narodowej i polskiego parlamentu, dotyczące koniecznych zmian przepisów postępowania dyscyplinarnego nauczycieli, wywołały szeroką dyskusję na ten temat, szczególnie w kręgach poselskich.

Rzecznik Praw Dziecka zauważa także, że sposób prowadzenia czynności przesłuchania, czy wysłuchania dziecka przez sędziego, pouczenia o przysługujących uprawnieniach i obowiązkach, w tym prawie do odmowy składania zeznań, prawie do odmowy udzielenia odpowiedzi na pytanie nie jest odpowiedni dla zrozumienia przez małoletniego tych formuł prawnych. Podejmowanie przez sędziego nieudolnych prób wyjaśnienia dziecku tych kwestii powoduje w konsekwencji, że nie udaje się od dziecka odebrać ważnych dla rozstrzygnięcia w sprawie zeznań. Koniecznym więc, jest położenie nacisku na odpowiednie przygotowanie sędziów do pracy i prowadzenia czynności procesowych z dziećmi, a także wypracowanie standardów przesłuchania/wysłuchania dziecka.

- **PRZEWLEKŁOŚĆ POSTĘPOWAŃ SĄDOWYCH**
- **NIESKUTECZNOŚĆ POSTĘPOWAŃ WYKONAWCZYCH**
- **STATUS KURATORA W SPRAWACH RODZINNYCH**

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) **Należy stworzyć odrębną strukturę sądownictwa rodzinnego.**
- 2) **Należy ustawowo określić status kuratora sądowego w sprawach rodzinnych.**
- 3) **Należy prawnie uregulować procedury wykonawcze w sprawach rodzinnych.**

W Polsce pozostaje problemem sprawa przewlekłości postępowań sądowych. Organizacja sądownictwa rodzinnego nie sprzyja sprawnemu i szybkiemu rozpoznawaniu spraw rodzinnych. Wynika to z wad systemowych, które doprowadziły do osłabienia sądownictwa rodzinnego. Rozwiązanie problemu wymaga pogłębionej debaty i szeroko zakrojonych działań zaradczych.

Brak regulacji dotyczącej postępowania wykonawczego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych, w tym ustawowego uregulowania czynności kuratora sądowego (brak ustawowego określenia jego statusu, uprawnień i obowiązków). Powoduje to znaczne ograniczenie skuteczności realizacji decyzji sądu i niepełną ochronę praw dziecka w tym zakresie. Analiza prowadzonych w sądach postępowań wykonawczych w sprawach rodzinnych i opiekuńczych wskazuje, że w wielu sprawach nadzory kuratorskie prowadzone są nawet przez kilka lat, przy równoczesnym braku reakcji ze strony sądu rodzinnego. Brak odpowiednich zarządzeń ze strony sądu, mimo długotrwałego nadzoru kuratora, zagraża prawu dzieci do harmonijnego rozwoju w odpowiednim środowisku opiekuńczo-wychowawczym.

- **NISKA ŚWIADOMOŚĆ W ZAKRESIE FUNKCJONOWANIA KONWENCJI HASKIEJ DOTYCZĄCEJ CYWILNYCH ASPEKTÓW UPROWADZENIA DZIECKA ZA GRANICĘ**
- **ZJAWISKO TZW. PORWAŃ RODZICIELSKICH**
- **NISKA SKUTECZNOŚĆ EGZEKUCJI PRAWA DZIECKA DO KONTAKTU Z RODZICAMI**

Uwaga pozytywna

- **Wprowadzono do polskiej procedury cywilnej odrębne przepisy dotyczące wykonywania kontaktów z dzieckiem**

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) **Należy przeprowadzić działania edukacyjne w zakresie funkcjonowania Konwencji haskiej dotyczącej cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę.**
- 2) **Należy wprowadzić rozwiązania prawne ograniczające zjawisko porwań rodzicielskich.**
- 3) **Należy wprowadzić rozwiązania prawne gwarantujące skuteczność wykonywania prawa dziecka do kontaktu z obojgiem rodziców.**

Nadal ma miejsce w Polsce zjawisko wywiezienia dziecka za granicę. Rodzice nie posiadają odpowiedniej wiedzy na temat konsekwencji związanych z wywiezieniem małoletniego za granicę bez zgody drugiego rodzica. Brak wiedzy o obowiązujących procedurach wydłuża je, podczas gdy w tych przypadkach liczy się szczególnie szybkość i sprawność działania.

W Polsce coraz częściej występuje zjawisko tzw. porwań rodzicielskich, które skutkują naruszeniem prawa dziecka do wychowania przez oboje rodziców. Rodzice traktują je, jako sposób walki o powierzenie władzy rodzicielskiej nad dzieckiem. Gdy oboje rodzice mają pełną władzę rodzicielską, a jedno z nich bez zgody drugiego zmienia miejsce pobytu dziecka, utrudnia realizację orzeczonych przez sąd kontaktów lub je uniemożliwia, przetrzymuje wbrew orzeczeniu sądu dziecko, to tego rodzaju zachowania nie podlegają żadnym sankcjom karnym. Zjawisko porwań rodzicielskich należy ocenić tym bardziej negatywnie, że w Polsce występuje niska skuteczność egzekucji prawa dziecka do kontaktu z obojgiem rodziców. Powodem takiej sytuacji są w szczególności: przewlekłość postępowań sądowych, brak priorytetu traktowania tego rodzaju spraw, niskie kwoty zasądzone od rodzica nierespektującego orzeczenia sądu.

Narzędzie prawne wprowadzone do polskiego porządku prawnego w postaci odrębnych przepisów dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem, w ocenie Rzecznika Praw Dziecka są niewystarczające, zaś w praktyce okazały się nieskuteczne. Niezbędne jest uzupełnienie tych unormowań.

■ MEDIACJA W SPRAWACH RODZINNYCH

Uwaga pozytywna

- Polska procedura cywilna przewiduje możliwość skierowania stron sporu rodzinnego do mediacji.

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Należy opracować rozwiązania i stworzyć narzędzia zachęcające sądy rodzinne i strony sporu rodzinnego do korzystania z mediacji.
- 2) Należy prowadzić działania edukacyjne i popularyzujące mediację w społeczeństwie.
- 3) Należy wprowadzić zagadnienia sprawiedliwości naprawczej i mediacji do programów nauczania w szkołach wszystkich typów.

Sądy rodzinne zbyt rzadko kierują skonfliktowane strony sporu rodzinnego do mediacji lub następuje to zbyt późno, na dalszym etapie postępowania sądowego. Strony sporu także niechętnie korzystają z zaproponowanej alternatywnej procedury. W porównaniu do liczby spraw rozpoznawanych przez sądy rodzinne, w praktyce orzeczniczej sądów zainteresowanią

instytucją jest niewielkie (0,23% ogółu spraw do rozpoznania w 2012 r.). Skuteczność mediacji liczona, jako ilość zawartych ugód mediacyjnych kształtuje się na poziomie ok. 40–50%.

Możliwymi rozwiązaniami tej sytuacji jest: wprowadzenie instytucji spotkań informacyjnych na temat zalet i korzyści kompleksowego i ugodowego rozwiązywania sporu na drodze mediacji; kierowanie stron do mediacji wielokrotnie przez sąd, w zależności od potrzeb stron i szansy na ich porozumienie, a także szerokie korzystanie z mediacji przedsądowej lub pozasądowej. Rzecznik Praw Dziecka od dawna postuluje zwolnienie stron ubogich z kosztów mediacji i przejęcie ich przez Skarb Państwa. Konieczne jest prowadzenie stałych działań pozalegislacyjnych, popularyzujących mediację wśród społeczeństwa.

Narastające zjawisko przemocy w szkole, zjawisko przestępczości nieletnich, skłaniają do zwrócenia uwagi na profilaktykę przeciwdziałającą takim zachowaniom. W roku szkolnym 2011–2012, z inicjatywy Rzecznika Praw Dziecka przeprowadzony został program pilotażowy pt. *„Mediacja rówieśnicza w szkole metodą przeciwdziałania agresji i niedostosowaniu społecznemu dzieci i młodzieży”*. Programem objęto młodzież, nauczycieli i pedagogów w 11 wybranych szkołach gimnazjalnych okręgu Sądu Okręgowego w Lublinie.

Program pokazał, że mediacja rówieśnicza i szkolna może być skuteczną metodą budowania przyjaznej i bezpiecznej szkoły. Program kontynuowany jest obecnie w ponad 40 szkołach województwa lubelskiego, działania w ramach programu podejmowane są w dalszym ciągu wolontarystycznie.

Realizacja programów tego rodzaju wymaga rozwiązań systemowych i wsparcia państwa. Ministerstwo Edukacji Narodowej uwzględniło postulat Rzecznika Praw Dziecka dotyczący wprowadzenia mediacji rówieśniczej do Rządowego programu wspomaganie w latach 2015–2018 organów prowadzących szkoły w zapewnieniu bezpiecznych warunków nauki, wychowania i opieki w szkołach pt. *„Bezpieczna +”*.

- **MONITOROWANIE FUNKCJONOWANIA USTAWY O WSPIERANIU RODZINY I SYSTEMIE PIECZY ZASTĘPCZEJ**
- **OGRANICZENIE KONTAKTU PODOPIECZNYCH PLACÓWEK OPIEKUŃCZO–WYCHOWAWCZYCH Z RODZINĄ BIOLOGICZNĄ**
- **PROCEDURY KWALIFIKACYJNE DLA KANDYDATÓW NA OPIEKUNÓW ZASTĘPCZYCH**
- **ORGANIZACJA SZKOLEŃ DLA KANDYDATÓW DO PEŁNIENIA FUNKCJI RODZINY ZASTĘPCZEJ, PROWADZENIA RODZINNEGO DOMU DZIECKA, PRACOWNIKÓW INSTYTUCJONALNEJ PIECZY ZASTĘPCZEJ**

Uwaga pozytywna

- W Rzeczypospolitej Polskiej uchwalono ustawę o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Ustawa kładzie nacisk na tworzenie i umieszczanie dzieci w pieczy zastępczej o charakterze rodzinnym (rodzina zastępcza, rodzinne domy dziecka). Umożliwia także tworzenie rodzin zastępczych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego, specjalistycznych zawodowych rodzin zastępczych oraz tworzenie interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych, przeznaczonych dla niemowląt do pierwszego roku życia. Dopuszcza możliwość tworzenia regionalnych placówek opiekuńczo–terapeutycznych, przeznaczonych dla dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej, które mają specjalne potrzeby zdrowotne. Ważnymi rozwiązaniami są: zabezpieczenie dzieci do 7. i 10. roku życia przed umieszczeniem w placówkach instytucjonalnej pieczy zastępczej, z jednoczesnym poszanowaniem zasady nierozdzielania rodzeństw; procedury kwalifikacyjne dla kandydatów na opiekunów zastępczych oraz pracowników instytucjonalnej pieczy zastępczej, systemy ich szkoleń, a także wprowadzenie finansowania przez państwo pobytu dzieci w zakładach opiekuńczo–lecniczych.

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Konieczność monitorowania na bieżąco skutków ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz podejmowanie działań związanych ze zgłaszanymi przez praktykę problemami z funkcjonowaniem ustawy.
- 2) Podjęcie działań zmierzających do poszerzenia wiedzy na temat przysługujących rodzinom zastępczym i prowadzącym rodzinne domy dziecka uprawnień, w szczególności dotyczących świadczeń, dodatków oraz dofinansowania do wypoczynku dzieci.
- 3) Zwiększenie nakładów finansowych państwa na rodzicielstwo zastępcze.
- 4) Zwiększenie pomocy państwa dla usamodzielniania się wychowanków, w szczególności pomocy mieszkaniowej.

- 5) Należy przeprowadzić systemowe działania na rzecz pozyskania kandydatów do prowadzenia rodzinnych form pieczy zastępczej oraz osób pełniących funkcje zawodowych specjalistycznych rodzin zastępczych.
- 6) Należy bezwzględnie przestrzegać przepisów zabezpieczających dzieci do 7. i 10. roku życia przed umieszczeniem w placówkach instytucjonalnej pieczy zastępczej, z jednoczesnym poszanowaniem zasady nierozdzielania rodzeństw.
- 7) Należy opracować plany rozwoju rodzinnej pieczy zastępczej oraz zabezpieczyć odpowiednie do realizacji tych planów środki finansowe.
- 8) Należy prowadzić stałą akcję edukacyjną o prawach przynależnych rodzinnym formom pieczy zastępczej, gwarantowanych ustawą, w szczególności działania te powinien prowadzić organizator pieczy zastępczej.
- 9) Należy opracować i wdrożyć do realizacji krajowy program usamodzielniania wychowanków z pieczy zastępczej, w szczególności wychowanków z niepełnosprawnością, narodowy program mieszkalnictwa socjalnego oraz zabezpieczyć budżet na zapewnienie odpowiedniej liczby mieszkań nadzorowanych/chronionych.
- 10) Należy przeszkolić sędziów rodzinnych w zakresie zagadnień dotyczących psychologii dziecięcej oraz ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Krótki okres obowiązywania ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wiąże się z koniecznością monitorowania, na bieżąco, jej skutków i podejmowania działań związanych ze zgłaszanymi przez praktykę problemami.

Ze wstępnych informacji uzyskanych przez Rzecznika Praw Dziecka wynika, że zbyt wolny jest rozwój rodzinnej pieczy zastępczej, prawie 1/4 małoletnich przebywa w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Nakłady finansowe państwa na rodzicielstwo zastępcze są niewystarczające.

Pomoc wychowankom pieczy zastępczej dla usamodzielnienia się, w szczególności zapewnienie odpowiednich warunków mieszkaniowych, nie jest realizowana w sposób właściwy, dlatego wielu usamodzielniających się wychowanków pieczy zastępczej, którzy nie kontynuują nauki, wraca do swoich rodzin biologicznych.

Dodatkowym problemem jest niska świadomość prawna osób prowadzących formy rodzinnej pieczy zastępczej, co może spowodować negatywne konsekwencje dla dzieci przebywających w tej formie pieczy.

Do Rzecznika Praw Dziecka docierają sygnały, że placówki pieczy zastępczej (instytucjonalne i rodzinne), ograniczają kontakty przebywającego w nich dziecka z rodziną biologiczną i osobami najbliższymi dla dziecka. Wobec dzieci stosowane są kary pozbawienia wychowanka prawa do kontaktów z rodziną.

Zapewnienie bezpieczeństwa dzieciom umieszczonym w pieczy zastępczej, wiąże się z koniecznością przeprowadzenia rzetelnych badań psychologicznych dla kandydatów na rodziców zastępczych oraz pracowników – wychowawców placówek pieczy instytucjonalnej. Opinie o kandydatach powinny opierać się na pogłębionym wywiadzie, także środowiskowym. Konieczne jest także wprowadzenie i uzupełnienie programu szkolenia o obowiązkowe zajęcia specjalistyczne z zakresu pracy z dzieckiem krzywdzonym. Zasadne jest ujednoczenie organizacji szkoleń prowadzonych przez różne podmioty.

■ DETENCJA DZIECI CUDZOZIEMCÓW W POLSCE

Uwaga pozytywna

- Wprowadzono do polskiego prawa dotyczącego udzielania cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej definicję małoletniego bez opieki.
- Wprowadzono zakaz umieszczania małoletnich cudzoziemców bez opieki w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców, w stosunku do małoletnich, którzy nie ukończyli 15 roku życia.
- Skrócono do minimum okres pobytu dzieci w ośrodkach zamkniętych.
- Poprawa warunków w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców.
- Utworzono odrębne ośrodki o charakterze rodzinnym, w których umieszczane są rodziny z dziećmi i małoletni cudzoziemcy bez opieki.

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Wprowadzenie całkowitego zakazu umieszczania małoletnich cudzoziemców w strzeżonych ośrodkach.
- 2) Wprowadzenie instytucji kuratora dla małoletniego cudzoziemca bez opieki, którego zadaniem byłoby zabezpieczenie interesów dziecka, przy poszanowaniu jego poglądów, poprzez reprezentowanie małoletniego we wszystkich postępowaniach administracyjnych.

Przez pojęcie małoletniego bez opieki rozumie się małoletniego cudzoziemca, który przybywa na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub przebywa na tym terytorium bez opieki osób dorosłych, odpowiedzialnych za niego zgodnie z prawem obowiązującym w Rzeczypospolitej Polskiej.

Uregulowania prawne dotyczące stosowania wobec dzieci cudzoziemców instrumentów prawnych skutkujących pozbawieniem wolności, poprzez umieszczenie ich w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców, od kilku lat uległy pozytywnym zmianom. Nadal jednak występujeniewystarczająceodniesienie się polskiego ustawodawcy, do sytuacji prawnej dzieci cudzoziemców przebywających w Polsce bez opieki.

Ustawa o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wyłącza stosowanie umieszczenia małoletniego w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców jedynie wobec małoletnich cudzoziemców bez opieki ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy. W ustawie o cudzoziemcach wyłączeniu podlegają małoletni bez opieki, którzy nie ukończyli 15 roku życia.

Mimo wieloletnich działań podejmowanych m.in. przez Rzecznika Praw Dziecka, polskie prawo w dalszym ciągu dopuszcza detencję małoletnich cudzoziemców. W ocenie Rzecznika Praw Dziecka pobyt dzieci cudzoziemskich w ośrodkach typu zamkniętego, może wpłynąć negatywnie na ich rozwój psychofizyczny z uwagi na ograniczony kontakt ze światem zewnętrznym.

Pomimo, że warunki panujące w strzeżonych ośrodkach, uległy w ostatnich latach poprawie, wciąż nie są one przystosowane do potrzeb dzieci (techniczne środki bezpieczeństwa w postaci zabezpieczenia okien kratami, ogrodzenie terenu ośrodka). Także zapewnienie dzieciom realizacji prawa do uczęszczania w zajęciach dydaktyczno-wychowawczych i rekreacyjno-sportowych, w ocenie Rzecznika Praw Dziecka nie mogą być uznane za realizację obowiązku szkolnego, określonego ustawą o systemie oświaty.

Nadal nie rozwiązano w Polsce problemu należytej reprezentacji małoletnich cudzoziemców bez opieki. Rzecznik Praw Dziecka postulował podjęcie prac legislacyjnych mających na celu wprowadzenie regulacji jednoznacznie uprawniających sąd do ustanowienia kuratora dla małoletniego cudzoziemca bez opieki.

- MAŁOLETNI OFIARY HANDLU LUDŹMI
- WYKORZYSTYWANIE MAŁOLETNICH DO ŻEBRACTWA

Uwaga pozytywna

- Ustawowo zdefiniowano pojęcia: handel ludźmi i niewolnictwo.
- Wprowadzono nowy typ przestępstwa – handel ludźmi oraz karalność przygotowania do popełnienia przestępstwa handlu ludźmi.
- Wprowadzono typ kwalifikowany przestępstwa handlu ludźmi, jeżeli osobą pokrzywdzoną jest małoletni.
- Osoby wykorzystywane do żebractwa mogą uzyskać kompleksową pomoc, m.in. prawną, medyczną i psychologiczną w Krajowym Centrum Interwencyjno-Konsultacyjnym dla polskich i cudzoziemskich ofiar handlu ludźmi.

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Upowszechnienie wśród osób zajmujących się ujawnianiem, ściganiem i karaniem przestępstwa handlu ludźmi oraz wśród sędziów rodzinnych i osób zajmujących się pieczęcią zastępczą wiedzy z zakresu handlu ludźmi i szczególnych potrzeb małoletnich ofiar.
- 2) Wprowadzenie systemowych rozwiązań mających na celu walkę z wykorzystywaniem dzieci do żebractwa, w tym podjęcie ścisłej współpracy policji z instytucjami administracji państwowej, samorządowej oraz z sądami rodzinnymi i innymi podmiotami, których celem będzie zapewnienie niezbędnej ochrony przed wykorzystywaniem dzieci do żebractwa.
- 3) Prowadzenie działań ukierunkowanych na zwiększenie świadomości społecznej w zakresie problematyki żebractwa.

Zdefiniowanie pojęć: handlu ludźmi i niewolnictwa nadało ustawowy charakter tym zjawiskom. Wyjaśniono w ten sposób wątpliwości interpretacyjne związane z rozumieniem, które z zachowań wyczerpują znamiona handlu ludźmi i niewolnictwa.

Uregulowanie kwestii handlu ludźmi w polskim prawie, co do zasady, należy ocenić pozytywnie. Problemy występujące w praktyce osób stykających się z takimi zachowaniami (policja, straż graniczna, prokurator, sąd) sprowadzają się do nie zawsze właściwej interpretacji przepisów, w wyniku czego dochodzi do braku przyjęcia znamion przestępstwa i nieidentyfikacji małoletniego, jako osoby pokrzywdzonej. Brak jest specjalistycznego przeszkolenia osób stykających się z ofiarą handlu ludźmi, w szczególności ofiarą małoletnią.

Zdarza się, że sądy rodzinne, podejmując decyzję o umieszczeniu małoletniego pokrzywdzonego w pieczy zastępczej nie wyjaśniają wszystkich aspektów sprawy, skutkiem czego są przypadki orzeczenia formy zabezpieczenia małoletniego, nieodpowiedniej dla jego dobra. Brak także procedur przyjmowania małoletnich ofiar handlu ludźmi do placówek instytucjonalnej pieczy zastępczej, brak odpowiedniego przeszkolenia pracowników tych placówek.

Wykorzystywanie małoletnich do żebractwa stanowi przestępstwo handlu ludźmi w przypadku, gdy zachowanie osoby kierującej małoletnim wyczerpuje wszystkie znamiona czynu zabronionego, określone ustawą. Znamion tych nie wyczerpuje wykorzystywanie do żebractwa dzieci pozostających pod władzą rodzicielską rodziców. Tak więc, zjawisko wykorzystywania małoletnich do żebractwa na ulicach polskich miast pozostaje w większości bezkarne. Dziecko przebywa w rodzinie, gdzie jest dobrze traktowane. Ingerencja w rodzinę sprowadza się w takim przypadku do decyzji sądu rodzinnego, w zakresie ograniczenia lub pozbawienia władzy rodzicielskiej i umieszczenia małoletniego w pieczy zastępczej. Wykorzystanie dzieci do żebractwa, w ocenie Rzecznika Praw Dziecka, stanowi szczególną formę przemocy.

Brak jest systemowych działań skierowanych do dzieci, które zajmują się żebraniem na ulicy. Dzieci pozbawione są dostępu do nauki. Ich sytuacja bytowa często bywa trudna. W Polsce nie wypracowano narzędzi i mechanizmów dających realną pomoc tym dzieciom.

CRC/C/15/Add.194 – pkt 16

Komitet zaleca, aby państwo strona:

- a) wzmocniło znaczenie Najwyższej Izby Kontroli jako wewnętrznego organu monitorującego w kontekście oceny kwestii dotyczących dzieci oraz ustanowiło wszechstronny system monitoringu i samooceny wdrażania Konwencji o prawach dziecka, zarówno na szczeblu ogólnokrajowym, jak i regionalnym;*
- b) zapewniło Rzecznikowi Praw Dziecka środki wystarczające do realizacji jego zadań;*
- c) współpracowało z organizacjami pozarządowymi organizacjami społeczeństwa obywatelskiego w zakresie monitoringu praw dziecka i polityki względem dzieci zarówno na szczeblu ogólnokrajowym, jak i regionalnym.*

Uwaga pozytywna

- **Znacznie poszerzono ustawowe uprawnienia Rzecznika Praw Dziecka.**
- **Znacznie podniesiono wysokość środków finansowych przeznaczonych na realizację przez Rzecznika Praw Dziecka jego zadań ustawowych.**

Rekomendacja Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) **Należy opracować i wdrożyć system monitoringu wdrażania Konwencji o prawach dziecka na szczeblu ogólnokrajowym i regionalnym.**

Rzecznik Praw Dziecka jest organem konstytucyjnym, monitoruje przestrzeganie w Rzeczypospolitej Polskiej postanowień Konwencji o prawach dziecka. Kompetencje Rzecznika Praw Dziecka w ostatnich latach uległy znacznemu poszerzeniu. Rzecznik Praw Dziecka przedstawia Sejmowi i Senatowi corocznie informację o swojej działalności i uwagi o stanie przestrzegania praw dziecka w Polsce.

Wpływ spraw podjętych i prowadzonych przez Rzecznika Praw Dziecka przedstawia się następująco:

I. Wykaz spraw podjętych przez Rzecznika Praw Dziecka w latach 2008–2014z podziałem na kategorie

Rok	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Prawo do życia i ochrony zdrowia	226	409	549	585	623	3 149	4 816
Prawo do wychowania w rodzinie	2 811	5 848	7 320	17 481	15 060	24 698	23 716
Prawo do godziwych warunków socjalnych	700	936	1 704	2 328	1 146	2886	1 980
Prawo do nauki	1 327	1 586	2 203	2 829	3 101	6 834	10 602
Prawo do ochrony przed przemocą	1 629	2 922	4 589	3 448	4 440	9 375	5 662
Inne	3 885	2 732	3 300	2 585	585	1 638	2 042
Razem	10 578	14 460	19 665	29 256	24 955	48 580	48 818

II. Wykaz działań podjętych przez Rzecznika Praw Dziecka w latach 2008–2014 z podziałem na poszczególne rodzaje aktywności

Rok	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Przystąpienia do spraw sądowych i administracyjnych na prawach przysługujących prokuratorowi:	brak uprawnień	66	148	171	220	276	334
Wystąpienia generalne	76	115	118	125	102	88	97
Badania spraw na miejscu	brak danych	79	110	197	267	171	194

III. Ponadto Rzecznik Praw Dziecka, w ramach realizacji ustawowego obowiązku upowszechniania praw dziecka oraz metod ich ochrony, przeprowadził wiele kampanii społecznych, w tym: „Prawo dziecka do szacunku”, „Bicie uczy, ale tylko złych rzeczy”, „Jestem mamy i taty”, „Reaguj na przemoc wobec dzieci. Masz prawo”, „Nie ma dzieci – są ludzie”, „Twoje ręce powinny chronić, nie karać”, „Bicie jest głupie”, a także we współpracy z Komendą Wojewódzką Policji w Poznaniu program pilotażowy dotyczący ograniczenia zjawiska traumatyzacji dzieci „Miś Przyjaciel”.

Znacznie wzrosły nakłady finansowe państwa ponoszone na realizację ustawowych zadań Rzecznika Praw Dziecka. W porównaniu z rokiem 2008, w 2015 r. budżet ten wzrósł dwukrotnie.

Wykaz środków finansowych przeznaczonych na realizację ustawowych zadań Rzecznika Praw Dziecka w latach 2008–2015

Rok	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Wysokość budżetu w zł	5 240 000	6 580 000	7 490 000	8 540 000	9 856 000	10 250 000	10 317 000	10 513 000
Wzrost w % rok do roku	100,00	125,57	113,83	114,02	115,41	104,00	100,65	101,90

W Polsce, do chwili obecnej nie został wdrożony system monitoringu wdrażania Konwencji o prawach dziecka, zarówno na szczeblu ogólnokrajowym, jak i regionalnym. Ocena programów prowadzonych przez poszczególne ministerstwa nie spełnia funkcji monitoringu.

CRC/C/15/Add.194 – pkt 18

Uznając trudność panujących warunków ekonomicznych, Komitet zaleca państwu stronie zwrócenie szczególnej uwagi na pełne wdrożenie art. 4 Konwencji poprzez nadanie priorytetu środkom budżetowym, przeznaczonym na zapewnienie realizacji praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych dzieci „w maksymalnym zakresie(...) dostępnych środków”. Dostrzegając wysiłki państwa strony, zmierzające do przeprowadzenia reformy administracyjnej i decentralizacji świadczenia usług, Komitet zaleca, aby państwo strona wzmocniło, w maksymalnym zakresie dostępnych środków, zdolność samorządów lokalnych, w jednakowym stopniu na obszarach wiejskich, jak i miejskich, do realizacji gospodarczych, społecznych i kulturalnych praw dzieci.

Rekomendacja Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Należy stworzyć system umożliwiający identyfikację środków finansowych przeznaczonych na rzecz małoletnich z budżetu państwa.

W Polsce brak jest systemu umożliwiającego identyfikację środków finansowych przeznaczonych na rzecz dzieci przez poszczególne ministerstwa. Wyjątek stanowi finansowanie programów prowadzonych na rzecz dzieci (np. Program rządowy na lata 2014–2016 „Bezpieczna i przyjazna szkoła”).

Z tego względu brak danych, które pozwoliłyby na oszacowanie całości wydatków państwa przeznaczonych na rzecz dzieci, ocenę zasadności i efektywności wydanych pieniędzy oraz podjęcie działań w celu lepszego wydatkowania pieniędzy publicznych.

CRC/C/15/Add.194 – pkt 20

Komitet zaleca, aby państwo strona:

- a) *Zapewniło, aby obecny system gromadzenia danych oraz opracowywane wskaźniki uwzględniły podział wg płci oraz, jeżeli stosowne, brały pod uwagę przynależność do mniejszości bądź grupy etnicznej, jak również podział na obszary wiejskie i miejskie. Obecny system gromadzenia danych powinien zostać poszerzony, z pomocą właściwych ministerstw i organów w taki sposób, aby obejmował wszystkie obszary objęte Konwencją, włączając wszystkie aspekty wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich oraz opieki zapewnianej nieletnim ofiarom wykorzystywania seksualnego. System powinien objąć wszystkie dzieci do osiemnastego roku życia, ze szczególnym naciskiem na te,*

które są szczególnie narażone na ryzyko, włączając nieletnie ofiary wykorzystywania, zaniedbania lub złego traktowania, dzieci niepełnosprawne, dzieci należące do grup etnicznych, nieletnich uchodźców i ubiegających się o azyl, dzieci w konflikcie z prawem, dzieci pracujące, dzieci mieszkające na ulicy, dzieci stanowiące przedmiot komercyjnego wykorzystywania seksualnego oraz handlu, dzieci z obszarów wiejskich oraz dotkniętych trudnymi warunkami ekonomicznymi, oraz

b) Wykorzystało zdobyte w ten sposób dane i wskaźniki przy opracowywaniu, monitoringu i ocenie polityki, programów i projektów skutecznego wdrażania Konwencji.

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Należy prowadzić i gromadzić dane statystyczne oraz opracowywać wskaźniki uwzględniające podział małoletnich według wieku, płci, podział na obszary wiejskie i miejskie.
- 2) Należy prowadzić i gromadzić wszystkie dane dotyczące nieletnich sprawców czynów karalnych, małoletnich pokrzywdzonych oraz małoletnich przesłuchiwanym/wysłuchiwanym w postępowaniu sądowym zgodnie z zaleceniami Komitetu;
- 3) Należy opracować system monitorowania sytuacji dzieci, w szczególności dzieci poniżej 5. roku życia.

W Polsce prowadzone i gromadzone, m.in. przez Główny Urząd Statystyczny, Policję i poszczególne resorty, dane statystyczne oraz opracowywane na ich podstawie wskaźniki, nie uwzględniają wieku, płci, miejsca zamieszkania małoletnich na obszarach wiejskich i miejskich. Także Ministerstwo Sprawiedliwości nie gromadzi danych statystycznych dotyczących wieku i płci nieletnich sprawców czynów karalnych oraz małoletnich ofiar przestępstw kryminalnych, w tym małoletnich pokrzywdzonych znajdujących się w grupach wysokiego ryzyka. Nie są także zbierane dane statystyczne dotyczące małoletnich przesłuchiwanym/wysłuchiwanym w postępowaniu cywilnym oraz małoletnich świadków w postępowaniu karnym i nieletnich.

Dzieci od 6. roku życia podlegają obowiązkowi szkolnemu, są więc automatycznie włączane w działania diagnostyczne i pomocowe państwa. Dzieci poniżej 5. roku życia nie są objęte obowiązkową opieką ze strony instytucji publicznych. Monitorowaniu sytuacji dzieci poniżej 5. roku życia przyczyni się wprowadzenie Książeczki Zdrowia Dziecka, systemu

monitorowania dziecka od urodzenia (zgłoszenie urodzenia dziecka do lekarza Podstawowej Opieki Zdrowotnej), badanie dziecka co roku przez lekarza pediatrę.

CRC/C/15/Add.194 – pkt 24

Komitet zaleca, aby państwo strona wzmogło swoje wysiłki zmierzające do rozwoju świadomości i zachęca państwo stronę do prowadzenia systematycznej edukacji i szkoleń odnośnie zasad i postanowień Konwencji, w szczególności zaś skierowanych do parlamentarzystów, przedstawicieli organów ścigania, członków korpusu służby cywilnej, pracowników gminnych, personelu zatrudnionego w zakładach i miejscach odosobnienia nieletnich, służby zdrowia, włączając psychologów, pracowników socjalnych, przywódców religijnych, jak również do dzieci i ich rodziców.

Rekomendacja Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) **Wprowadzenie systemowych rozwiązań dotyczących systematycznej edukacji na temat praw dziecka i metod ich ochrony.**

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka, wiedza na temat praw dziecka jest niewielka. Brak systemowych rozwiązań w zakresie edukacji i szkolenia w przedmiocie praw dziecka, w tym postanowień Konwencji, skierowanych do społeczeństwa, poszczególnych grup zawodowych zajmujących się pracą z dziećmi oraz parlamentarzystów. Szkolenia są prowadzone *ad hoc*.

Rzecznik Praw Dziecka upowszechnia prawa dziecka oraz metody ich ochrony. Od kilku lat prowadzi kampanie społeczne, m.in.: „Prawo dziecka do szacunku”, „Jestem mamy i taty”, „Bicie uczy, ale tylko złych rzeczy”, „Reaguj na przemoc wobec dzieci. Masz prawo”, „Nie ma dzieci – są ludzie”, „Twoje ręce powinny chronić, nie karać”, „Bicie jest głupie”.

REALIZACJA PRAW DZIECKA

Prawo do życia i ochrony zdrowia

Państwa–Strony uznają, że każde dziecko ma niezbywalne prawo do życia.

(art. 6 Konwencji o prawach dziecka)

Państwa–Strony uznają prawo dziecka do jak najwyższego poziomu zdrowia i udogodnień w zakresie leczenia chorób oraz rehabilitacji zdrowotnej

(art. 24 Konwencji o prawach dziecka)

- ŚWIADCZENIA PEDIATRYCZNE I STOMATOLOGICZNE DLA DZIECI
- COROCZNE BADANIE KAŻDEGO DZIECKA PRZEZ LEKARZA PEDIATRĘ

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Należy w sposób właściwy wyszacować rzeczywiste koszty opieki pediatrycznej i stomatologicznej dla dzieci i przeznaczyć z budżetu państwa odpowiednie na to środki finansowe.
- 2) Należy wprowadzić kompleksową politykę państwa w zakresie poprawy stanu uzębienia dzieci, obejmującą skuteczną profilaktykę oraz poprawę dostępności do świadczeń stomatologicznych.
- 3) Należy zrealizować postulat Rzecznika Praw Dziecka dotyczący mobilnych gabinetów stomatologicznych.
- 4) Należy zrealizować postulat Rzecznika Praw Dziecka o konieczności corocznego badania każdego dziecka przez lekarza pediatrę.
- 5) Należy przeanalizować system świadczeń udzielanych w ramach nocnej pomocy lekarskiej i świątecznej pomocy lekarskiej celem podjęcia skutecznych działań zapewniających dostęp dzieci do tej pomocy medycznej.

W Polsce od wielu lat wycena świadczeń medycznych dla dzieci jest zbyt niska w stosunku do ich rzeczywistych kosztów. Z powodu niedoszacowania procedur pediatrycznych następuje ograniczenie dostępu do oddziałów pediatrycznych, szczególnie wysokospecjalistycznych szpitali i usług lekarzy pediatrów.

Także w zakresie opieki stomatologicznej, w Polsce dostęp do niej dzieci jest ograniczony. Brak kompleksowej polityki państwa w zakresie poprawy stanu zdrowia zębów u dzieci powoduje, że w Polsce odsetek dzieci z próchnicą i wadami zgryzu jest bardzo wysoki (od 81% do 94%, w zależności od wieku). Jednym z możliwych rozwiązań jest wprowadzenie postulowanych od lat

przez Rzecznika Praw Dziecka mobilnych gabinetów stomatologicznych, tak zwanych „dentobusów”, mogących dotrzeć do każdego dziecka.

Od kilku lat Rzecznik Praw Dziecka zgłasza postulat o konieczności badania każdego dziecka, również zdrowego, przez lekarza pediatrę, przynajmniej raz w roku.

Skuteczna profilaktyka i wdrażanie systemu wczesnego diagnozowania dziecka służą wczesnemu wykrywaniu nieprawidłowości zdrowotnych i rozwojowych oraz rozpoznawaniu symptomów krzywdzenia dzieci.

Do Rzecznika Praw Dziecka docierają sygnały o niskim poziomie zabezpieczenia potrzeb dzieci w zakresie pomocy lekarskiej w dni świąteczne oraz w porze nocnej.

■ DOSTĘPNOŚĆ DO LEKARZY SPECJALISTÓW

■ JAKOŚĆ ŚWIADCZEŃ MEDYCZNYCH UDZIELANYCH DZIECIOM

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Należy dofinansować system leczenia specjalistycznego dzieci oraz zwiększyć liczbę lekarzy specjalistów dziecięcych.
- 2) Należy pilnie przeanalizować funkcjonowanie systemu udzielania i kontraktowania świadczeń medycznych specjalistycznych dla dzieci oraz prowadzić działania systemowe dla poprawy dostępności dzieci do pomocy medycznej.
- 3) Należy wprowadzić skuteczne mechanizmy kontroli realizacji przez placówki medyczne powierzonych im zadań z zakresu opieki medycznej udzielanej dzieciom.
- 4) Ochrona zdrowia psychicznego dzieci powinna stanowić priorytet państwa w ochronie ich zdrowia.
- 5) Należy stworzyć właściwe warunki do realizacji opieki psychologiczno-psychiatrycznej dzieci.
- 6) Należy rozbudować system placówek terapii środowiskowej.
- 7) Należy stworzyć krajowy program terapeutyczny w zakresie profilaktyki depresji i prób samobójczych dzieci.

Od wielu lat czas oczekiwania w Polsce na wizytę u lekarza specjalisty jest zbyt długi. Dzieci mają utrudniony dostęp do lekarzy specjalistów, m.in. w zakresie pediatrii, neonatologii, okulistyki, laryngologii, ortodoncji, psychiatrii, neurologii, rehabilitacji czy chorób metabolicznych. Niska

wycena świadczeń specjalistycznych, w tym psychiatrycznych, nierównomierne rozmieszczenie placówek oraz zbyt mała liczba specjalistów powodują brak należytego zabezpieczenia dzieci w specjalistyczną opiekę.

Pomimo obserwowanego wzrostu liczby dzieci z zaburzeniami depresyjno–lękowymi, podejmującymi próby samobójcze lub zamierzone samookaleczenia, w Polsce od wielu lat brak jest dostatecznej liczby specjalistów w zakresie psychiatrii dziecięcej. Opieka psychiatryczna koncentruje się głównie na opiece szpitalnej, gdzie wspólnie leczone są dzieci z głębokimi zaburzeniami, manifestujące zachowania o charakterze prowokacyjnym, seksualnym, buntowniczym oraz dzieci z zaburzeniami lękowymi, wymagające szczególnej ochrony i zapewnienia im poczucia bezpieczeństwa. Słabo rozwinięta jest sieć leczenia ambulatoryjnego, w tym poradni i oddziałów dziennych, których skuteczność jest większa niż leczenia szpitalnego. Oferta zajęć z zakresu terapii dla małoletnich pacjentów jest niewystarczająca.

■ DOSTĘPNOŚĆ DZIECI Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ DO LECZENIA I REHABILITACJI

Rekomendacja Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) **Należy zwiększyć dostępność dzieci z niepełnosprawnością do leczenia i rehabilitacji.**

Dzieci z niepełnosprawnością mają szczególnie utrudniony dostęp do leczenia stomatologicznego ze względu na znikomą liczbę gabinetów stomatologicznych przystosowanych i zakontraktowanych do ich leczenia. Na wykonanie zabiegu w znieczuleniu ogólnym dzieci zmuszone są dojeżdżać doplacówek medycznych oddalonych nawet kilkadziesiąt kilometrów od ich miejsca zamieszkania.

Dzieci z niepełnosprawnością powinny być leczone i rehabilitowane zgodnie ze sporządzonym planem leczenia. Od rejestracji dziecka w placówce ochrony zdrowia do chwili wdrożenia zalecanych zabiegów leczniczych często upływa długi okres, nawet kilka–kilkanaście miesięcy, co czyni rekomendowane zabiegi mniej skutecznymi lub nawet bezcelowymi. Do Rzecznika Praw Dziecka docierają sygnały o zalecaniu przez lekarzy mniejszej ilości zabiegów leczniczych niż jest to konieczne z uwagi na stan zdrowia dziecka z niepełnosprawnością.

■ DOSTĘP DO NOWOCZESNYCH LEKÓW I PROGRAMÓW TERAPEUTYCZNYCH

Rekomendacja Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) **Należy ułatwić dzieciom dostęp do nowoczesnych leków i programów terapeutycznych.**

Długotrwałe procedury przyjmowania standardów medycznego postępowania, udostępniania leku powodują znaczne ograniczenie w dostępności do leków, bądź programów terapeutycznych. Przykładem są: leczenie rozszczipów podniebienia, leki stosowane w terapii tak zwanych chorób rzadkich, aktualizacja programów szczepień dostępnych w ramach środków publicznych.

■ OPIEKA ZDROWOTNA W PRZEDSZKOLACH I SZKOŁACH

Rekomendacja Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) **Należy podjąć systemowe działania zmierzające do zapewnienia właściwej opieki zdrowotnej dzieci w szkołach i przedszkolach.**

W Polsce tylko w nielicznych przedszkolach i szkołach prowadzone są działania z zakresu profilaktyki zdrowotnej dzieci. W praktyce jest to kontrakt z pielęgniarką na pracę w wymiarze kilku godzin w tygodniu, co w ocenie Rzecznika Praw Dziecka nie zabezpiecza w sposób właściwy potrzeb dzieci przebywających w tych placówkach, w tym dzieci przewlekle chorych.

■ UTRUDNIONY DOSTĘP DO SANATORIÓW I UZDROWISK

Rekomendacja Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) **Należy podjąć systemowe działania w kierunku zwiększenia dostępności do sanatoriów i uzdrowisk dla dzieci.**

W Polsce udział dzieci dotkniętych chorobami cywilizacyjnymi i przewlekłymi osiąga w populacji rozwojowej ponad 20%. Pomimo tego lekarze nie korzystają z możliwości kierowania dzieci na leczenie sanatoryjne i pobyt w uzdrowisku.

■ PROBLEM NADWAGI I OTYŁOŚCI WŚRÓD DZIECI

Uwaga pozytywna

- Wprowadzenie przez polskiego ustawodawcę postulatów zgłaszanych przez Rzecznika Praw Dziecka dotyczących zagwarantowania w żywieniu zbiorowym pełnowartościowych pokarmów oraz zakazu sprzedaży w sklepikach szkolnych tzw. niezdrowej żywności.

Rekomendacja Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Zadaniem państwa powinno być wspieranie i promowanie zdrowego trybu życia, w tym zdrowego odżywiania dzieci i ich aktywności ruchowej, jako działania systemowe.

Otyłość i nadwaga małych dzieci są w Polsce coraz powszechniejszym problemem. Jak wynika z badań, żywienie w szkołach i przedszkolach jest źle zbilansowane i niedostosowane do wieku oraz potrzeb rozwojowych dzieci. Co dziesiąte polskie dziecko jest otyłe, co piąte ma nadwagę. Tylko 30% dzieci uprawia formy aktywności fizycznej, niezbędne dla zaspokojenia fizjologicznych potrzeb organizmu dziecka. Ten stan rzeczy wynika ze złych nawyków żywieniowych, także rodziców dzieci, małej aktywności fizycznej dzieci, a co za tym idzie – pogarszającej się sprawności fizycznej. Przyczyną są także nowe nawyki spędzania czasu wolnego – wielogodzinna zabawa przy komputerze, wirtualny świat przyjaciół. Rzecznik Praw Dziecka od wielu lat zabiegał o wprowadzenie norm żywieniowych dla dzieci. Zgłaszane przez Rzecznika Praw Dziecka postulaty zostały uwzględnione przez polskiego ustawodawcę w 2014 r.

Wprawdzie prowadzone są przez poszczególne resorty działania promujące zdrowe odżywianie i zdrowy tryb życia, jednakże w ocenie Rzecznika Praw Dziecka nie są one skuteczne z uwagi na brak koordynacji tych działań i brak rozwiązań systemowych.

- **OPIEKA NAD MATKĄ I DZIECKIEM W ZAKRESIE PROGRAMÓW ZDROWOTNYCH I EDUKACYJNYCH ZAPOBIEGAJĄCYCH WCZEŚNIACTWU**
- **OPIEKA POŁOŻNICZA**
- **WSPIERANIE MŁODYCH RODZICÓW (W TYM MAŁOLETNIICH) W ZAKRESIE PRZYGOTOWANIA DO MACIERZYŃSTWA I OJCOSTWA**

Uwaga pozytywna

- **Opracowano standardy opieki okołoporodowej**

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Należy wprowadzić skuteczne programy edukacyjne i zdrowotne opieki nad matką i dzieckiem zapobiegające wcześniactwu.
- 2) Należy podjąć działania systemowe zwiększające skuteczność realizacji standardów opieki okołoporodowej.
- 3) Należy prowadzić systemowe działania związane ze świadomym macierzyństwem i ojcostwem, a także poszerzyć instrumenty pomocy małoletnim rodzicom i ich dzieciom.

W Polsce aż 6,1% wszystkich urodzonych dzieci to wcześniaki. Wskaźnik ten należy ocenić, jako bardzo wysoki.

Pomimo wdrażania standardów opieki okołoporodowej, poziom realizacji wprowadzanych procedur nie jest zadowalający. Problem nieprawidłowości w czasie porodu skutkujących uszkodzeniami ciała, a nawet zgonem dziecka, wymaga oceny skali zjawiska i podjęcia działań naprawczych.

W Polsce 3,5–4% dzieci jest rodzonych przez małoletnie matki, ciąży te nie są zwykle planowane. Stwarza to określone następstwa zdrowotne, zarówno dla małoletniej matki, jak i jej dziecka. Młodzi rodzice nie mają odpowiedniego wsparcia. System opieki zdrowotnej nie jest nastawiony na zaspokojenie specyficznych potrzeb takich rodzin, w tym potrzeb emocjonalnych.

■ **SPOŻYWANIE ALKOHOLU PRZEZ KOBIETY W CIĄŻY**

Rekomendacja Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Należy prowadzić systemowe działania promujące zdrowe i trzeźwe macierzyństwo.

Bardzo niepokojący jest duży odsetek kobiet deklarujących spożywanie alkoholu w trakcie ciąży. Może to prowadzić do występowania nieprawidłowości neurobehawioralnych oraz zmian w budowie ciała i organach wewnętrznych u dzieci („Alkoholowy zespół płodowy” – FAS).

■ UŻYWANIE PRZEZ DZIECI ALKOHOLU IŚRODKÓW PSYCHOAKTYWNYCH

Rekomendacja Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) **Należy przeprowadzić działania zmierzające do zbadania skali zjawiska używania przez dzieci alkoholu i środków psychotropowych, które pozwolą na wprowadzenie skutecznych działań zaradczych.**
- 2) **Należy ograniczyć dostęp małoletnich do produktów leczniczych wydawanych bez recepty.**

Dane dotyczące używania przez dzieci alkoholu i środków psychotropowych, zbierane w Polsce przez różne instytucje i organizacje pozarządowe są fragmentaryczne. Dane te nie są poddawane systematycznej aktualizacji, przez co nie odzwierciedlają całości i skali problemu.

Brak możliwości oceny skali zjawiska spowodowany brakiem danych nie pozwala na opracowanie i wdrożenie skutecznych programów profilaktycznych.

Dzieci nie są wystarczająco chronione przed skutkami, które może wywołać dostęp i zażywanie produktów leczniczych wydawanych bez przepisu lekarza. Obecnie dziecko może nabyć w aptece każdy lek dostępny bez recepty. Należy podkreślić, że nabycie i zastosowanie produktu leczniczego wiąże się z podjęciem samodzielnej decyzji terapeutycznej. Odpowiedzialność za taką decyzję może w pełni wziąć na siebie jedynie osoba dorosła. Państwo nie powinno przerzucać na małoletniego tej odpowiedzialności, pozbawiając wpływu na tę decyzję opiekunów prawnych czy lekarzy.

■ KSIĄŻECZKA ZDROWIA DZIECKA

Uwaga pozytywna

- **Z inicjatywy Rzecznika Praw Dziecka, Ministerstwo Zdrowia opracowało pakiet systemowych rozwiązań dotyczących monitorowania losów dziecka, w szczególności prawnego wprowadzenia i usankcjonowania dokumentu medycznego – Książeczka Zdrowia Dziecka oraz wprowadzenia standardów w profilaktycznej opiece zdrowotnej dla dzieci.**

Rekomendacja Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) **Książeczka Zdrowia Dziecka** powinna mieć status obowiązkowego dokumentu medycznego, w którym rejestrowane będą wszystkie czynności medyczne wykonywane u dziecka.

■ KARTA PRAW DZIECKA–PACJENTA

Uwaga pozytywna

- **Karta Praw Dziecka–Pacjenta została przekazana do wszystkich dziecięcych oddziałów szpitalnych w Polsce, a także do innych placówek medycznych sprawujących opiekę pediatryczną.**

Karta Praw Dziecka–Pacjenta została opracowana wspólnie przez Rzecznika Praw Dziecka i Rzecznika Praw Pacjenta. Karta w sposób zwięzły i zrozumiały przedstawia prawa przysługujące dzieciom w placówce ochrony zdrowia.

Prawo do wychowania w rodzinie

(...) Państwa–Strony będą okazały odpowiednią pomoc rodzicom oraz opiekunom prawnym w wykonywaniu przez nich obowiązków związanych z wychowywaniem dzieci oraz zapewnią rozwój instytucji, zakładów i usług w zakresie opieki nad dziećmi.

(art. 18 Konwencji o prawach dziecka)

■ PRAWO DZIECKA DO WYCHOWANIA PRZEZ OBOJE RODZICÓW

Rekomendacja Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Należy jak najszybciej zakończyć w polskim parlamencie prace, dotyczące realizacji prawa dziecka do wychowania przez oboje rodziców, w przypadku braku tzw. „Planu wychowawczego”.

Obecnie obowiązujące w Polsce regulacje prawne nie sprzyjają realizacji prawa dziecka do wychowania przez oboje rodziców. Brak wypracowania przez rodziców tzw. „Planu wychowawczego” („Plan rodzicielski”) powoduje automatyzm orzekania przez sąd ograniczenia władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do dziecka w sytuacji, gdy nie mogą oni dojść do porozumienia co do sposobu wykonywania władzy rodzicielskiej i kontaktów z dzieckiem. W konsekwencji rodzic posiadający dobre kwalifikacje wychowawcze jest eliminowany z życia dziecka lub jego rola jest marginalizowana.

Z inicjatywy Rzecznika Praw Dziecka, w 2014 r., została zgłoszona propozycja zmian przepisów w tym zakresie. W chwili obecnej jest ona procedowana w polskim parlamencie.

- WSPOMAGANIE RODZIN BIOLOGICZNYCH
- PODNOSZENIE KOMPETENCJI RODZICIELSKICH
- MONITOROWANIE LOSÓW DZIECKA I JEGO RODZINY BIOLOGICZNEJ
- POMOC RODZINIE W WYCHOWANIU DZIECI
- KONTAKTY DZIECKA UMIESZCZONEGO W PIECZY ZASTĘPCZEJ Z RODZINĄ BIOLOGICZNĄ
- DZIAŁANIA PLACÓWEK OPIEKUŃCZO–WYCHOWAWCZYCH NA RZECZ POWROTU DZIECI DO RODZIN BIOLOGICZNYCH
- UREGULOWANIE SYTUACJI PRAWNEJ DZIECI UMIESZCZONYCH W PIECZY ZASTĘPCZEJ

Uwaga pozytywna

- Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wprowadza wiele instrumentów pomocy rodzinie biologicznej w przewyciężaniu trudności wychowawczych dziecka.
- W Polsce powołano wiele instytucji wspierających rodzinę w przewyciężaniu trudności wychowawczych dziecka.
- Zgodnie z przepisami polskiego prawa, umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej ma charakter tymczasowy, a jego celem jest stworzenie warunków do powrotu dziecka do rodziny biologicznej. Jeżeli powrót dziecka do rodziny biologicznej nie jest możliwy, przepisy wprowadzają priorytet przysposobienia.
- Regulacja prawna zobowiązuje do inicjowania postępowania w przedmiocie władzy rodzicielskiej wobec dziecka, które przebywa w pieczy zastępczej dłużej niż 18 miesięcy.

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Intensyfikacja procesów wdrażania w praktykę programów podnoszenia kompetencji opiekuńczo–wychowawczych rodziców, szczególnie rodziców małoletnich oraz programów promujących pozytywne metody wychowawcze i zachęcających do samodoskonalenia.
- 2) Należy prowadzić systemowe rozwiązania ukierunkowane na wsparcie rodziny, szczególnie, gdy rodzicami są małoletni.
- 3) Należy prowadzić działania łagodzące skutki migracji zarobkowej rodziców lub innych przeszkód w sprawowaniu władzy rodzicielskiej.

- 4) Należy utworzyć Fundusz Pomocy Rodzinie, którego celem byłaby pomoc instytucjonalna i materialna rodzinom w sytuacjach wystąpienia problemów wychowawczych z dziećmi.
- 5) Należy podnieść skuteczność działań instytucji zobowiązanych do niesienia pomocy rodzinie. Podmioty odpowiedzialne za pomoc rodzinie powinny ściśle ze sobą współpracować.
- 6) Terapia rodzinna i warsztaty kompetencji wychowawczych powinny stanowić jeden z podstawowych środków wspierających rodzinę w trudnościach wychowawczych dziecka.
- 7) Należy wzmocnić sądowe monitorowanie losów dziecka i jego rodziny biologicznej po umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej.
- 8) Należy podjąć działania zmierzające do likwidacji ograniczania dzieciom umieszczonym w pieczy zastępczej kontaktów z rodziną biologiczną.
- 9) Należy podjąć skuteczne działania kontrolne nad realizowaniem zadań przez placówki pieczy zastępczej.

W Polsce nadal występuje problem niewystarczającej współpracy instytucji zobowiązanych do niesienia pomocy rodzinie. Utrudnia to rozeznanie indywidualnych potrzeb dziecka i podjęcie trafnych decyzji co do jego losu. Decyzje o umieszczeniu dziecka poza rodziną biologiczną są ostatecznością i powinny być poprzedzone wyczerpaniem wszelkich środków pomocowych. W przypadku umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej, konieczne jest dalsze monitorowanie rodziny biologicznej i zaoferowanie jej kompleksowej pomocy w przezwyciężaniu trudności, w tym podnoszenie ich kompetencji wychowawczych. Odpowiednio udzielane wsparcie przez asystenta rodziny, pracownika socjalnego, placówkę edukacyjną, placówkę opiekuńczo-wychowawczą, poradnię psychologiczno-pedagogiczną, organizację pozarządową pomoże rodzicom i opiekunom w prawidłowym sprawowaniu funkcji wychowawczych. Zbyt rzadko sądy zobowiązują rodziców do udziału w warsztatach kompetencji wychowawczych i w terapii rodzinnej.

Sądy rodzinne po umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej nie sprawują wystarczającej kontroli nad pomocą udzielaną rodzinie i jej efektami. Ponadto wiele dzieci, przebywających przez dłuższy czas w pieczy zastępczej nie ma uregulowanej sytuacji prawnej. Należy dokonać oceny skutków wprowadzonej regulacji prawnej zobowiązującej do zainicjowania postępowania w przedmiocie władzy rodzicielskiej wobec dziecka, które przebywa w pieczy zastępczej dłużej niż 18 miesięcy.

Nadal aktualny pozostaje problem stosowania kar ograniczających kontakt z rodziną biologiczną dzieciom umieszczonym w pieczy zastępczej. Taka praktyka narusza prawo dziecka do kontaktów osobistych oraz podtrzymywania więzi z rodziną biologiczną. Placówki pieczy zastępczej nie zawsze realizują podstawowego zadania, jakim jest podejmowanie skutecznych działań na rzecz powrotu dziecka do rodziny biologicznej.

Powyższe problemy powinny być przedmiotem szczególnej uwagi podmiotów kontrolujących (wojewody, starosty, kuratora oświaty).

■ MAŁE DZIECI UMIESZCZONE W INSTYTUCJONALNEJ PIECZY ZASTĘPCZEJ

Uwaga pozytywna

- **Zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, w pieczy instytucjonalnej nie mogą być umieszczane dzieci poniżej 7. roku życia, chyba, że znajdą przewidziane ustawą wyjątki. Od 2016 r. nie będą mogły być umieszczane w takiej formie pieczy zastępczej również dzieci poniżej 10. roku życia.**

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) **Należy przeszkolić sędziów rodzinnych w zakresie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.**
- 2) **Należy ograniczyć do niezbędnego minimum przypadki umieszczenia małych dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej.**

Z badań przeprowadzonych przez Rzecznika Praw Dziecka wynika, że istnieje problem praktyki orzekania sądów rodzinnych, które wbrew przepisom ustawy umieszczają dzieci poniżej 7. roku życia w instytucjonalnej pieczy zastępczej. Według danych Rzecznika Praw Dziecka (marzec 2014 r.) w takiej formie pieczy przebywało łącznie 4029 dzieci poniżej 10. roku życia, w tym dzieci w wieku 0–3 lat było 800, a w wieku 4–6 lat było 969.

- **PRAWO DZIECKA DO WYCHOWYWANIA PRZEZ RODZICA SKAZANEGO WYROKIEM SĄDU ZA POPEŁNIENIE PRZESTĘPSTWA NA BEZWZGLĘDNĄ KARĘ POZBAWIENIA WOLNOŚCI**
- **PRAWO DZIECKA DO KONTAKTU Z RODZICEM POZBAWIONYM WOLNOŚCI**
- **PRAWO MAŁOLETNIICH MATEK PRZEBYWAJĄCYCH W PLACÓWKACH EDUKACYJNYCH I RESOCJALIZACYJNYCH DO WYCHOWYWANIA DZIECKA**

Uwaga pozytywna

- W Polsce, w ostatnich latach, wprowadzono regulacje prawne dotyczące realizacji prawa dziecka do wychowywania i opieki przez rodzica skazanego wyrokiem sądu za popełnienie przestępstwa na bezwzględną karę pozbawienia wolności. Taka możliwość została stworzona w czasie przed rozpoczęciem odbywania kary (odroczenie wykonania kary wobec skazanej ciężarnej lub osoby skazanej samotnie sprawującej opiekę nad dzieckiem), a także w trakcie odbywania przez osobę skazaną kary pozbawienia wolności w warunkach izolacji (przerwa w odbywaniu kary, wychowywanie dziecka przez skazaną matkę przebywającą w jednostce penitencjarnej).
- Polskie prawo stwarza warunki do realizacji przez dziecko prawa do utrzymywania osobistych kontaktów z rodzicem pozbawionym wolności. Skazani powinni być w miarę możliwości osadzani w zakładach karnych położonych najbliżej miejsca położenia placówki opiekuńczo-wychowawczej, w której dziecko zostało umieszczone.
- Wprowadzono możliwość umieszczenia dziecka poniżej 10. roku życia w placówce opiekuńczo-wychowawczej w przypadku, gdy w placówce tej umieszczona jest matka lub ojciec tego dziecka oraz w innych wyjątkowych przypadkach, szczególnie gdy przemawia za tym stan zdrowia dziecka lub dotyczy to rodzeństwa.

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Należy wprowadzić instytucję kuratora procesowego dziecka w sytuacji podejmowania przez sąd decyzji w przedmiocie wychowywania dziecka przez osobę skazaną na bezwzględną karę pozbawienia wolności.
- 2) Należy zagwarantować godne warunki realizacji prawa dziecka do kontaktu z rodzicem osadzonym w jednostce penitencjarnej.
- 3) Należy stworzyć warunki zapewniające małoletnim matkom przebywającym w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, edukacyjnych i resocjalizacyjnych możliwości wychowywania swoich dzieci.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka, co do zasady, dobrze, że prawo polskie przewiduje możliwość kontaktu dziecka z rodzicem skazanym na bezwzględną karę pozbawienia wolności. Każdy jednak przypadek powinien być wnikliwie oceniany przez sąd, a priorytetem przy uwzględnianiu sytuacji rodzinnej skazanego powinno być dobro dziecka. Koniecznością jest wprowadzenie instytucji kuratora procesowego dziecka, który mając umocowanie ustawowe, mógłby działać na rzecz i w interesie dziecka. Postulat ten jest zasadny zważywszy, że do Rzecznika Praw Dziecka docierają sygnały o przyjmowaniu matek z dziećmi, skazanych na długoterminowe kary pozbawienia wolności za przestępstwa także z użyciem przemocy, gdzie osobą pokrzywdzoną są małoletni. Nasuwa to uzasadnione wątpliwości, co do zasadności decyzji sądów rodzinnych wyrażających zgodę na umieszczenie dziecka razem ze skazaną matką w domu matki i dziecka zorganizowanym przy zakładzie karnym. Skutkuje to także niebezpieczeństwem przedmiotowego potraktowania dziecka (złożenie przez matkę wniosku tylko w celu poprawienia warunków bytowych podczas odbywania kary pozbawienia wolności), co ewidentnie stanowi naruszenie dobra dziecka.

Dzieci mają prawo do utrzymywania regularnych i bezpośrednich kontaktów z rodzicami osadzonymi w więzieniu w przypadkach, kiedy kontakt taki jest zgodny z dobrem dziecka, a zatem w sytuacjach, kiedy na taką formę kontaktu zgadza się dziecko, jego aktualny opiekun lub sąd opiekuńczy. Nie ma jednak odrębnych przepisów różnicujących sposób widzenia z osobami małoletnimi. W jednostkach penitencjarnym braktzw. „pokoje rodzinnych”, w których osoby pozbawione wolności (odbywające karę pozbawienia wolności lub tymczasowo aresztowane) mogłyby spotykać się z dziećmi, w warunkach możliwie niwelujących traumatyczne przeżycia związane z doświadczeniem więzienia i kontaktem z innymi osadzonymi. Warunki, w jakich odbywają się widzenia z dziećmi, nie sprzyjają poczuciu bliskości, bezpieczeństwa i intymności. Spotkania te mają miejsce w pomieszczeniach dostępnych dla innych więźniów i osób odwiedzających, w warunkach, które trudno ocenić, jako przyjazne dziecku.

Polskie prawo nie przewiduje możliwości pobytu dziecka z jego małoletnią matką przebywającą w placówkach: edukacyjnej i resocjalizacyjnej. Małoletnie matki są pozbawione możliwości wychowywania swoich dzieci.

■ PROCEDURY ADOPCYJNE

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Należy jak najszybciej sfinalizować prace legislacyjne nad projektem ograniczającym rodzicom możliwość wskazania przyszłych przysposabiających jedynie do własnych krewnych małżonka rodzica.
- 2) Należy opracować i wdrożyć programy zwiększające zainteresowanie dziećmi z niepełnosprawnością oczekującymi na adopcję.

Celem wyeliminowania tzw. szarej strefy adopcyjnej, w ocenie Rzecznika Praw Dziecka konieczne jest uregulowanie warunków tzw. adopcji ze wskazaniem. Możliwość wskazywania przez rodziców biologicznych przyszłych przysposabiających powinna być ograniczona do małżonka rodzica i krewnych rodziców dziecka. Rzecznik Praw Dziecka złożył w tym zakresie stosowną propozycję zmiany przepisów, która obecnie jest procedowana w polskim parlamencie.

W Polsce nadal pozostaje problemem zbyt mała ilość przysposobień dzieci z niepełnosprawnością. Konieczne jest opracowanie i wdrożenie programów powodujących zwiększenie zainteresowania dziećmi z niepełnosprawnością, które oczekują na adopcję.

Prawo do godziwych warunków bytowych

Państwa – Strony będą uznawać prawo każdego dziecka do korzystania z systemu zabezpieczenia społecznego, w tym ubezpieczeń społecznych (...).

(art. 26 Konwencji o prawach dziecka)

■ UBÓSTWO

Uwaga pozytywna

- Wprowadzono Kartę Dużej Rodziny.
- Wprowadzono pomoc dla rodzin przekraczających próg dochodowy w przyznawaniu świadczeń rodzinnych.

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Należy zintensyfikować wsparcie systemowe dla rodzin, szczególnie wielodzietnych.
- 2) Ograniczenie ubóstwa, w szczególności ubóstwa dzieci powinno być priorytetem państwa polskiego.

W Polsce nadal ogromnym problemem jest ubóstwo wśród dzieci. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego, 23% osób w rodzinach wychowujących 4 i więcej dzieci żyje poniżej minimum egzystencji. Najgorzej sytuacja kształtuje się na wsi i w mniejszych miejscowościach.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka bardzo cenną inicjatywą ostatniego okresu jest ogólnopolska Karta Dużej Rodziny (system uprawnień dla rodzin wielodzietnych). Z danych Głównego Urzędu Statystycznego wynika, że w Polsce jest 627 tys. rodzin uprawnionych do korzystania z Karty Dużej Rodziny. Program obejmuje 3,4 mln dzieci oraz ich rodzin i opiekunów.

Pozytywnie należy ocenić wprowadzenie do polskiego prawa dotyczącego świadczeń rodzinnych zasady: „złotówka za złotówkę”. Zgodnie z nią, świadczenie jest pomniejszane o kwotę przekraczającą próg dochodowy.

■ ŚWIADCZENIA ALIMENTACYJNE

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Należy wprowadzić bardziej efektywne środki dyscyplinujące dłużników alimentacyjnych.
- 2) Należy podjąć działania ukierunkowane na aktywizację zawodową dłużników alimentacyjnych i zwiększenie ich możliwości zarobkowych.
- 3) Należy podnieść wysokość progu dochodowego uprawniającego do otrzymania świadczenia z Funduszu Alimentacyjnego.

Na wstępie należy podnieść, że w Polsce, egzekucja świadczeń alimentacyjnych zasądzonych orzeczeniem sądu przebiega dwoma drogami. Pierwszą z nich jest egzekucja komornicza. Drugą drogą – jest wypłacanie przez Fundusz Alimentacyjny należnego świadczenia alimentacyjnego na rzecz dziecka, a następnie podejmowanie czynności egzekucyjnych wobec dłużnika, w przypadku 2-miesięcznej bezskuteczności egzekucji komorniczej.

Problemem pozostaje brak skutecznego dochodzenia ściągalności alimentów od dłużników. W I półroczu 2014 r. było prowadzonych 628.475 spraw egzekucyjnych dotyczących alimentów (598.529 spraw pozostałych z poprzedniego roku i 29.946 nowych spraw). Przez wyegzekwowanie świadczenia załatwiono ostatecznie 4.540 spraw alimentacyjnych, co stanowi 0,72% ogółu spraw. Także skuteczność działań podjętych przez gminy wobec dłużników alimentacyjnych wyniosła zaledwie 7,9%.

Powodem takiego stanu rzeczy jest niewłaściwa koordynacja działań organów powołanych do egzekwowania obowiązku alimentacyjnego, brak prawnej możliwości podążania z egzekucją komorniczą za dłużnikiem zmieniającym miejsce zamieszkania, brak systematyczności w sprawdzaniu aktualnego stanu majątku dłużników alimentacyjnych, zła wola zobowiązanych do alimentacji. Powiększającą się grupę osób nieplacących alimenty, stanowią także zobowiązani, przebywający za granicą.

Dostęp do świadczeń alimentacyjnych z Funduszu Alimentacyjnego jest ograniczony, próg dochodowy uprawniający do otrzymania świadczenia z Funduszu nie uległ zmianie od 2008 r. i wynosi 725 zł w przeliczeniu na osobę w rodzinie.

■ SYSTEM WSPARCIA DLA RODZIN Z DZIEĆMI W TYM DLA DZIECI Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

Uwaga pozytywna

- W Polsce funkcjonuje system wsparcia dla rodzin z dziećmi, w tym dla dzieci z niepełnosprawnością.
- Zwiększono długość urlopu macierzyńskiego, wprowadzono możliwość skorzystania z urlopu rodzicielskiego (tzw. tacierzyństwo),
- Podniesiono wysokość świadczenia dla rodziców dzieci z niepełnosprawnością.
- Wprowadzono możliwość przejęcia urlopu macierzyńskiego dla osób przejmujących opiekę nad dzieckiem w przypadku śmierci matki lub porzucenia przez nią dziecka albo ze względu na niezdolność matki do samodzielnej egzystencji oraz niemożność sprawowania osobistej opieki nad dzieckiem.
- Wprowadzono możliwość nabycia przez ojca prawa do urlopu macierzyńskiego i rodzicielskiego oraz zasiłku macierzyńskiego w przypadku, gdy matka dziecka nie podlega ubezpieczeniom społecznym.

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Należy uprościć system wsparcia dla rodzin.
- 2) Należy, w miarę możliwości finansowych państwa, podnieść wysokość świadczeń i dodatków dla rodzin.
- 3) Należy zwiększyć świadomość społeczną na temat systemu wsparcia dla rodzin.

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka system wsparcia dla rodzin z dziećmi nie jest skuteczny. System świadczeń i dodatków jest bardzo skomplikowany, występuje niewystarczająca świadomość w społeczeństwie na temat tych uprawnień, a różnicowanie ich nabycia przez osoby uprawnione, wysokości oraz reglamentacyjny charakter powodują jeszcze większe ograniczenia w korzystaniu z pomocy państwa.

Pomoc rodzinie nastawiona jest głównie na realizację rozbudowanego systemu świadczeń (kilkadziesiąt rodzajów świadczeń pieniężnych wspomagających rodzinę). Świadczenia, zasiłki i dodatki dla opiekuna przeznaczone na pomoc dzieciom z niepełnosprawnością oraz ich rodzinom są niewystarczające i nie uwzględniają szczególnego nakładu czasu i środków koniecznych dla zapewnienia potrzeb tych dzieci.

Także pomoc państwa dla rodzin z dziećmi zdrowymi nie jest wystarczająca do ich rzeczywistych potrzeb. Progi wskaźników dochodów na jednego członka rodziny, do których nabywa się uprawnienie lub od przekroczenia których, uprawnienie to traci rodzina i dziecko są bardzo niskie.

Rodzicom w trudnej sytuacji materialno–bytowej nie udziela się wystarczającej pomocy mającej na celu wyjście z kryzysu, a tym samym przyjęcie przez rodziców odpowiedzialności za stworzenie odpowiednich warunków do prawidłowego rozwoju ich dzieci oraz usamodzielnienia się i wyjścia z kręgu świadczeniobiorców pomocy społecznej.

- **WARUNKI MIESZKANIOWE RODZIN Z DZIEĆMI**
- **TYMCZASOWE SCHRONIENIE DLA RODZIN Z DZIEĆMI**
- **REALIZACJA ORZECZEŃ O STOPNIU NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI**

Rekomendacja Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) **Wprowadzenie systemowych rozwiązań ukierunkowanych na wsparcie gmin w rozwoju komunalnego budownictwa mieszkaniowego oraz tymczasowych schronień dla rodzin z dziećmi.**

Brak wolnych zasobów mieszkaniowych oraz środków finansowych na rozwój i modernizację istniejącej bazy lokalowej oraz na budowę nowych mieszkań spowodował niemożność wypełniania przez gminy w sposób należyty ustawowego obowiązku rozwijania komunalnego budownictwa mieszkaniowego. Rodziny wraz z dziećmi zamieszkują w lokalach o niskim standardzie i złym stanie technicznym. Lokale zajmują często z innymi członkami rodziny. Realizacja wniosków o przydział lub zamianę mieszkań trwa często kilka lat. Brakuje skutecznych rozwiązań systemowych ukierunkowanych na wspieranie gmin w rozwoju komunalnego budownictwa mieszkaniowego.

W Polsce od wielu lat brakuje odpowiedniej ilości miejsc, w których rodziny z dziećmi zagrożone bezdomnością mogłyby znaleźć tymczasowe schronienie przy zachowaniu integralności rodziny.

Pomimo wskazania w orzeczeniu o stopniu niepełnosprawności konieczności zamieszkania dziecka w oddzielnym pokoju, władze samorządowe przyznając rodzinie lokal socjalny nie uwzględniają tych wskazań. Ponadto zdarzają się przypadki, że rodzinom przydzielane są lokale socjalne, które ze względu na stan techniczny i niski standard, nie nadają się do zamieszkania przez dzieci z niepełnosprawnością i dzieci przewlekle chore.

■ BARIERY ARCHITEKTONICZNE

Rekomendacja Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) **Należy zrealizować postulat przystosowania budynków użyteczności publicznej oraz środków komunikacji do potrzeb dzieci z niepełnosprawnością.**

W przestrzeni publicznej nadal występują bariery architektoniczne, utrudniające bądź uniemożliwiające prawidłowe funkcjonowanie w społeczeństwie dzieci z niepełnosprawnością. Szczególnym problemem jest niedostosowanie placówek oświatowych i innych do potrzeb dzieci z niepełnosprawnością.

■ BEZPŁATNA POMOC PRAWNA RODZINIE

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) **Należy jak najszybciej sfinalizować prace legislacyjne dotyczące bezpłatnej pomocy prawnej dla społeczeństwa.**
- 2) **Należy wprowadzić do programów szkolnych elementy praktycznej nauki prawa.**

W Polsce brak jest jednolitego systemu bezpłatnej pomocy prawnej. Instytucje udzielające porad są rozproszone, a rodziny pozostające w trudnej sytuacji materialnej mają problem z uzyskaniem takiej pomocy. Dodatkowym problemem jest niska świadomość prawna społeczeństwa. Jako jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy należy upatrywać niski poziom edukacji prawnej w szkołach.

Od wielu lat Rzecznik Praw Dziecka postuluje wprowadzenie do programów szkolnych wszystkich poziomów zajęć z „praktycznej nauki prawa”. Stanowi to niewątpliwie dobry początek dla zapoznania społeczeństwa z problematyką prawną oraz pracę u podstaw dla budowania społeczeństwa obywatelskiego.

W chwili obecnej w polskim parlamencie trwają prace legislacyjne nad utworzeniem bezpłatnej pomocy prawnej dla społeczeństwa.

Prawo do nauki

Państwa—Strony uznają prawo dziecka do nauki (...) na zasadach równych szans (...).

(art. 28 Konwencji o prawach dziecka)

■ RÓWNE SZANSE EDUKACYJNE DZIECI Z OBSZARÓW WIEJSKICH I MIEJSKICH ORAZ UBOŻSZYCH ŚRODOWISK

Uwaga pozytywna

- Przez kilkanaście ostatnich lat podjęto w Polsce wiele działań zmierzających do wyrównania szans edukacyjnych dzieci z obszarów wiejskich i uboższych środowisk, zrealizowano wiele programów lokalnych, regionalnych i ogólnopolskich, także współfinansowanych z funduszy unijnych, w tym programy: „Wyprawka szkolna”, „Nasz elementarz”.
- W ostatnich latach zauważalny jest wzrost wskaźnika upowszechniania edukacji przedszkolnej wśród dzieci mieszkających na wsi i w mieście.

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Dalsze prowadzenie działań upowszechniających edukację przedszkolną dzieci na terenach wsi, miast oraz z uboższych środowisk.
- 2) Wprowadzenie skutecznego rozwiązania systemowego wyrównywania szans edukacyjnych dzieci ze wsi i uboższych środowisk na wszystkich szczeblach edukacji oraz monitorowanie efektów tych działań.
- 3) Wprowadzenie dodatkowego mechanizmu zwiększania wydatków na dziecko z uboższych środowisk.

Pomimo wysiłku i podjętych działań, trudno jeszcze mówić o skutecznym wyrównywaniu szans edukacyjnych. Pomoc uczniom z uboższych środowisk w wyrównywaniu szans edukacyjnych sprowadza się właściwie do pomocy materialnej (stypendia, zapomogi). Środki te wydawane są często na zaspokojenie potrzeb bytowych rodziny, a nie wsparcie edukacji ucznia.

Na wsi i w małych miastach żyje ponad 60% dzieci. Spadek urodzeń i liczebności dzieci, a także migracje zarobkowe całych rodzin uderzają szczególnie w małe szkoły, na wsiach, zagrażając istnieniu wielu placówek lub powodując ich zamknięcie. Przede wszystkim dostępność wczesnej edukacji na terenach wiejskich jest zdecydowanie mniejsza niż w miastach. Dzieci mieszkające na wsi i w małych miasteczkach, z uboższych środowisk z reguły osiągają gorsze wyniki nauczania

niż dzieci z dużych miast. Szanse zawodowe młodzieży wiejskiej są niższe niż ich rówieśników z miast.

■ DOSTĘP DZIECI DO OPIEKI ŻŁOBKOWEJ

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) **Należy prowadzić dalsze systemowe działania ukierunkowane na zwiększenie liczby miejsc w placówkach opieki żłobkowej.**
- 2) **Należy podnieść jakość usług opiekuńczych świadczonych w klubach dziecięcych oraz wzmocnić nadzór nad działalnością tych placówek.**

W ostatnich latach w Polsce poprawia się dostępność dzieci do opieki żłobkowej. Z danych szacunkowych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej wynika, że na koniec 2014 r. na terenie całego kraju było 1 688 żłobków i 383 kluby dziecięce. Opiekę nad dziećmi do lat trzech sprawowało 436 dziennych opiekunów i około 8 300 niań.

Choć w ostatnim czasie następuje wzrost liczby żłobków i klubów dziecięcych, a także dziennych opiekunów i niań, nadal liczbę podmiotów zajmujących się opieką nad najmłodszymi dziećmi należy uznać za niewystarczającą.

Do Rzecznika Praw Dziecka docierają sygnały o niskim stopniu nadzoru nad pracą i jakością usług opiekuńczych świadczonych przez kluby dziecięce. Z racji pobytu w nich dzieci najmłodszych, konieczność wprowadzenia wysokich standardów i jakości usług świadczonych przez zatrudnione w podmiotach osoby jest pilna.

■ DOSTĘP DZIECI W WIEKU TRZECH I CZTERECH LAT DO EDUKACJI PRZEDSZKOLNEJ

Uwaga pozytywna

- **Wprowadzono zmiany w prawie oświatowym, których celem jest zagwarantowanie dzieciom prawa do edukacji przedszkolnej. Od 1 września 2015 r. każdemu chętnemu dziecku w wieku lat czterech gmina jest zobowiązana zapewnić miejsce w przedszkolu, a od 1 września 2017 r. – każdemu dziecku w wieku lat trzech.**

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) **Należy zwiększyć dotacje dla samorządów na zadania opiekuńczo–edukacyjne dla dzieci poniżej 5. roku życia dla zapewnienia dostępności wszystkich dzieci do edukacji przedszkolnej.**
- 2) **Należy uaktywnić działania innych form opieki przedszkolnej przewidzianych ustawą o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 i dostosować je do potrzeb i możliwości gmin.**

W ciągu ostatnich lat dostęp dzieci w wieku trzech i czterech lat uległ poprawie. Nadal jednak odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym jest niezadowalający. Z danych przekazanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej wynika, że w roku szkolnym 2014/2015 wskaźnik upowszechnienia wychowania przedszkolnego dzieci w tym wieku wynosi 71,5%. (w roku szkolnych 2013/2014 około 64%).

Nadal występują dysproporcje w dostępie dzieci z omawianej grupy wiekowej do edukacji przedszkolnej w zależności od miejsca zamieszkania (na wsi – 48%, w mieście – 75,4% w odniesieniu do dzieci w wieku trzech lat, a w wieku czterech lat odpowiednio – 67,8% i 87,2%)

■ ŻYWIENIE DZIECI W ŻŁOBKACH, PRZEDSZKOLACH I SZKOŁACH **■ STOŁÓWKI SZKOLNE**

Uwaga pozytywna

- **Z inicjatywy Rzecznika Praw Dziecka wprowadzono ustawowe normy żywieniowe, gwarantujące w żywieniu zbiorowym pełnowartościowe pokarmy oraz zakaz sprzedaży w sklepikach szkolnych tzw. niezdrowej żywności.**

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) **Należy monitorować efektywność zmian wprowadzonych ustawą o bezpieczeństwie żywności i żywienia.**
- 2) **Należy odbudować system stołówek szkolnych.**

Badania dotyczące oceny żywienia w żłobkach, przedszkolach i szkołach wykazują, że dieta dzieci jest źle zbilansowana, niedostosowana do ich wieku i potrzeb rozwojowych.

Rzecznik Praw Dziecka wielokrotnie postulował pilne podjęcie działań w zakresie poprawy jakości żywienia dzieci poprzez wprowadzenie stosownych regulacji prawnych, obligujących do

realizacji norm żywieniowych, opracowanych przez Instytut Żywienia i Żywności w Polsce. Postulaty Rzecznika Praw Dziecka zostały uwzględnione przez polskiego ustawodawcę.

W ostatnich latach problemem społecznym stała się likwidacja przez samorzady stołówek szkolnych w ogóle lub zastępowanie ich zewnętrznym cateringiem. W pierwszym przypadku pozbawiło to wiele dzieci z ubogich rodzin posiłku ciepłego, czasami jedyne w ciągu dnia. W drugim przypadku – spowodowało wzrost cen posiłków oraz obniżenie ich jakości.

- **NADZÓR DYREKTORÓW NAD PRACĄ PLACÓWEK OŚWIATOWYCH**
- **DZIAŁANIA WYCHOWAWCZE W SZKOŁACH**
- **KSZTAŁCENIE NAUCZYCIELI W ZAKRESIE PRAKTYCZNEGO PRZYGOTOWANIA DO PRACY**
- **WSPÓŁPRACA SZKOŁY Z RODZICAMI I OPIEKUNAMI DZIECKA**

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) **Podjęcie skutecznych działań w celu wyegzekwowania od dyrektorów placówek oświatowych właściwego nadzoru nad pracą wychowawców, nauczycieli i specjalistów.**
- 2) **Zwiększenie nadzoru ze strony uprawnionych instytucji nad wewnętrznymi uregulowaniami szkół i placówek.**
- 3) **Konieczna jest zmiana zasad rekrutacji kandydatów na studia pedagogiczne oraz poprawa jakości przygotowania przyszłych nauczycieli do pracy z dziećmi, w tym zwiększenie liczby godzin zajęć praktycznych.**
- 4) **Konieczne jest zagwarantowanie nauczycielom wsparcia w pierwszych latach pracy zawodowej oraz przeprowadzanie okresowej weryfikacji ich predyspozycji i motywacji do wykonywania zawodu.**
- 5) **Niezbędna jest poprawa współpracy pracowników szkół i placówek z rodzicami i opiekunami dzieci.**

Dyrektorzy placówek oświatowych nie zawsze wywiązują się z wykonywania nadzoru pedagogicznego nad pracą wychowawców, nauczycieli i specjalistów. Zakłóca to właściwą realizację procesu wychowawczego i edukacyjnego. Zastrzeżenia budzi nadzór nad jakością tworzonych programów profilaktyki i programów wychowawczych oraz ich modyfikacją, dokonywaną na podstawie badania skuteczności podejmowanych działań.

Działania szkół i placówek powinny być ukierunkowane na zapewnienie każdemu dziecku harmonijnego rozwoju: intelektualnego, emocjonalnego, fizycznego i społecznego. Szkoły

i placówki mają trudności w zakresie tworzenia dzieciom bezpiecznych i przyjaznych warunków, adekwatnych do ich potrzeb. Niespójne są także działania nauczycieli i wychowawców oraz specjalistów tam zatrudnionych.

Stale zwiększająca się liczba dzieci z opiniami i orzeczeniami poradni psychologiczno–pedagogicznych stawia przed nauczycielami coraz większe wymagania co do ich kompetencji. Braki w tym zakresie powodują bezradność pedagogów i stają się przyczyną stosowania przez nich nieodpowiednich metod pracy z dziećmi, w tym z użyciem przemocy fizycznej, zastraszania i wymuszania czy poniżania. Brak dostatecznej wiedzy i doświadczenia powoduje zbyt rzadkie stosowanie metod motywujących i stymulujących harmonijny rozwój emocjonalny dziecka.

Od wielu lat aktualny pozostaje problem niewłaściwych relacji pomiędzy pracownikami szkoły a rodzicami uczniów. Zaniedbania w tym obszarze powodowały przesadne skupienie się na relacjach dorosłych, przy jednoczesnym zmniejszeniu rangi problemów dziecka. Rodzice nie czują się współgospodarzami placówek. Słaba znajomość prawa wśród rodziców powoduje występowanie nieprawidłowości w funkcjonowaniu rad rodziców (w zakresie wyboru członków rady, kompetencji rady, warunku dobrowolności wpłacania składek na fundusz rady).

■ **POMOC PSYCHOLOGICZNO–PEDAGOGICZNA W PRZEDSZKOLACH, SZKOŁACH I PLACÓWKACH**

Rekomendacja Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Konieczne jest dokonanie zmian w kształceniu nauczycieli i specjalistów oraz zmian w ich doskonaleniu zawodowym, a także ich współpraca z poradniami psychologiczno–pedagogicznymi, które będą odpowiadały aktualnym potrzebom dzieci.**

Od wielu lat pozostaje nierozwiązany problem właściwej pomocy psychologiczno–pedagogicznej w przedszkolach, szkołach i placówkach. Dotyczy on w szczególności dzieci stwarzających problemy wychowawcze (autystyczne, z Zespołem Aspergera, z ADHD i z zaburzeniami zachowania).

Pedagodzy często nie radzą sobie z dostosowaniem metod pracy do potrzeb dzieci. Zdarzają się przypadki niezajomości przez nich obowiązujących przepisów prawa dotyczących dzieci oraz możliwych metod wychowawczych.

■ DOSTĘP DZIECI ZAKAŻONYCH WIRUSEM HIV I CHORYCH NA AIDS DO EDUKACJI PRZEDSZKOLNEJ I SZKOLNEJ – W PERSPEKTYWIE ICH FUNKCJONOWANIA W GRUPACH RÓWIEŚNICZYCH

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Podejmowanie działań na rzecz walki z dyskryminacją dzieci zakażonych wirusem HIV i chorych na AIDS.
- 2) Przeprowadzenie badań mających na celu ustalenie skali i przyczyn zjawiska, ustalenie poziomu wiedzy i postaw rodziców w wieku przedszkolnym i szkolnym na temat zakażenia i zapobiegania HIV.
- 3) Podejmowanie działań ukierunkowanych na podniesienie poziomu wiedzy w zakresie zapobiegania zarażeniu wirusem HIV wśród osób prowadzących placówki edukacyjne oraz wśród rodziców dzieci zdrowych.

Do Rzecznika Praw Dziecka docierają sygnały, dotyczące problemów dnia codziennego, z którymi zmagają się opiekunowie małoletnich żyjących z HIV/AIDS. Jedną z ważniejszych kwestii jest bezpośrednio lub pośrednio izolowanie dzieci zarażonych od dzieci zdrowych, zwłaszcza w placówkach przedszkolnych i wczesnoszkolnych. Zdarza się, że dziecko zarażone nie może uczestniczyć w zorganizowanych zajęciach, pozbawia się go tym samym możliwości prawidłowego i harmonijnego rozwoju, co w efekcie zapoczątkowuje proces wykluczenia społecznego.

Należy przeprowadzić badania przedmiotowego zjawiska, których wyniki będą stanowić punkt wyjścia do dalszych skutecznych działań, w tym ewentualnych kampanii edukacyjnych, skierowanych do dorosłych, by mogli przekazać swoim dzieciom postawy życiowe oparte na tolerancji i wiedzy z tego zakresu.

- OPIEKA W PLACÓWKACH OŚWIATOWYCH NAD DZIEĆMI Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ I DZIEĆMI PRZEWLEKLE CHORYMI
- FINANSOWANIE POTRZEB DZIECI Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

Uwaga pozytywna

- Przyjęto regulację prawną, która wprowadziła obowiązek przekazywania przez jednostki samorządu terytorialnego środków finansowych w zakresie realizacji potrzeb uczniów z niepełnosprawnością w wysokości nie niższej niż te, które otrzymała na ten cel w ramach subwencji oświatowej.

Rekomendacja Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Dzieci z niepełnosprawnością i przewlekle chore nie powinny napotykać na jakiegokolwiek przeszkody w postaci udzielenia im pomocy przez osoby posiadające odpowiednie kwalifikacje.**

Od wielu lat do Rzecznika Praw Dziecka napływają sygnały o trudnościach w uzyskiwaniu dostępu doświadczeń medycznych wykonywanych przez pielęgniarkę szkolną w odniesieniu do dzieci z niepełnosprawnością i przewlekle chorych. Niepokój budzi to, że nauczyciele obawiają się w stosunku do dziecka przewlekle chorego (np. na cukrzycę) wykonywania prostych czynności, niewymagających specjalistycznej wiedzy medycznej i umiejętności (np. obsługa pompy insulinowej czy glukometru).

Niezbędne jest przeprowadzenie działań edukacyjnych dla dyrektorów placówek oświatowych w tym zakresie. Dzieci z niepełnosprawnością nie powinny napotykać na jakiegokolwiek przeszkody w postaci udzielenia im pomocy przez osoby posiadające odpowiednie kwalifikacje. Także przeprowadzenie krótkich szkoleń w zakresie pomocy dziecku choremu przewlekle, znacząco wpłynęłoby na poprawę bezpieczeństwa i podniosłoby komfort funkcjonowania dziecka w placówce.

Analiza spraw prowadzonych przez Rzecznika Praw Dziecka wskazuje na występujący w praktyce brak porozumienia między dyrektorem szkoły lub placówką a organem prowadzącym (który decyduje o wysokości środków finansowych), w zakresie realizacji potrzeb uczniów posiadających orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego. Ograniczona jest tym samym możliwość weryfikacji, czy środki przekazywane z budżetu państwa w subwencji oświatowej są wykorzystywane zgodnie z ich przeznaczeniem, tj. na edukację uczniów z niepełnosprawnością.

Wprowadzenie ustawowego obowiązku przekazywania przez jednostki samorządu terytorialnego środków finansowych w ramach subwencji oświatowej należy ocenić pozytywnie. Nadal jednak środki te nie muszą być przeznaczone na potrzeby konkretnego dziecka. Do Rzecznika Praw Dziecka nadal docierają sygnały, że środki finansowe w ramach subwencji oświatowej na edukację dzieci z niepełnosprawnością, nie trafiają w całości na zabezpieczenie potrzeb tych dzieci. Samorządy nie są zobowiązane do szczegółowego rozliczania tych środków.

■ **JAKOŚĆ PRACY MŁODZIEŻOWYCH OŚRODKÓW WYCHOWAWCZYCH,
MŁODZIEŻOWYCH OŚRODKÓW SOCJOTERAPII ORAZ PLACÓWEK
OPIEKUŃCZO–WYCHOWAWCZYCH**

Rekomendacja Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) **W młodzieżowych ośrodkach socjoterapii i w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych należy wprowadzić standaryzację w zakresie opieki, edukacji i wychowania.**

W Biurze Rzecznika Praw Dziecka zostały opracowane standardy pracy w młodzieżowych ośrodkach socjoterapii i w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych w zakresie opieki, edukacji i wychowania. Standardy te przekazane zostały Minister Edukacji Narodowej z sugestią ich wdrożenia do systemu prawnego. W Biurze Rzecznika Praw Dziecka trwają obecnie prace nad opracowaniem standardów pracy w placówkach opiekuńczo–wychowawczych, które przekazane zostaną Ministrowi Pracy i Polityki Społecznej celem także ich wdrożenia do systemu prawa.

■ **REALIZACJA PRAWA DZIECI Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ DO WYPOCZYNKU**
■ **DOSTĘP DO NOWYCH TECHNOLOGII EDUKACYJNYCH ORAZ DÓBR KULTURY
DLA DZIECI Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ**
■ **REALIZACJA OBOWIĄZKU UDOGODNIENI W PROGRAMACH TELEWIZYJNYCH
DLA OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ**

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) **Należy zintensyfikować działania w celu poprawy dostępu dzieci z niepełnosprawnością do wypoczynku organizowanego w gronie rówieśników.**
- 2) **Należy podjąć działania w celu projektowania i opracowania najnowszych rozwiązań technicznych dostosowanych także do potrzeb dzieci z różnego rodzaju niepełnosprawnością.**
- 3) **Należy podjąć działania zmierzające do szerszego dostępu dzieci z niepełnosprawnością do dóbr kultury.**
- 4) **Należy zwiększyć czas emisji audycji telewizyjnych dla dzieci z niepełnosprawnością narządu słuchu lub narządu wzroku.**

W ocenie Rzecznika Praw Dziecka, zbyt mały jest udział dzieci z niepełnosprawnością w różnych formach wypoczynku. W 2013 r. Rzecznik Praw Dziecka skontrolował łącznie 140 miejsc wypoczynku dzieci i młodzieży, w których przebywało 6 720 uczestników, w tym 48 dzieci

z niepełnosprawnością. Stanowiły one 0,3% wszystkich uczestników zorganizowanych ferii zimowych i 0,9% wszystkich uczestników letnich wakacji.

Należy podnieść problem, że wiele programów edukacyjnych, wykorzystujących najnowsze osiągnięcia technologiczne, np. e-podręczniki, jest realizowanych tylko w odniesieniu do dzieci zdrowych.

Pomimo zauważalnej poprawy w zakresie dostępu dzieci z niepełnosprawnością do dóbr kultury, nadal w publicznej sferze medialnej oraz w wielu bibliotekach, muzeach i innych placówkach kultury brak jest oferty dla dzieci z różnego rodzaju niepełnosprawnością.

Wprawdzie polskie prawo nakłada na nadawców telewizyjnych obowiązek dostarczania w określonym wymiarze czasowym usług dla osób z niepełnosprawnością narządu wzroku lub narządu słuchu, jednakże czas emisji audycji dla dzieci z tymi niepełnosprawnościami nadal nie jest wystarczający.

■ DOWÓZ DZIECI DO SZKÓŁ I PRZEDSZKOLI

Rekomendacja Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Należy stworzyć skuteczne mechanizmy umożliwiające dowóz dzieci, w tym dzieci z niepełnosprawnością do szkół i przedszkoli.**

Nadal występuje problem niewłaściwej organizacji dowozu dzieci do szkół i przedszkoli. Rodzice nie wyrazili zgody na tworzenie punktów zbiorczych, znacznie oddalonych od ich miejsca zamieszkania. Podnosili kwestie zagrożenia bezpieczeństwa dzieci, pokonujących znaczne odległości, często wzdłuż ruchliwej i słabo oświetlonej lub nieoświetlonej drogi bez pobocza. Podstawową przyczyną nasilenia się tego problemu była likwidacja małych szkół wiejskich.

W szczególnie trudnej sytuacji znalazły się dzieci z niepełnosprawnością. Wiele gmin nie realizuje prawidłowo obowiązku dowozu. Niejednokrotnie odmawiają dowożenia dzieci do szkół wybranych przez rodziców (placówek gwarantujących pełną realizację zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego). Występuje również problem niedostosowania organizacji dowozu dzieci do planu zajęć szkolnych, co znacznie wydłuża, w sposób nieuzasadniony, pobyt dziecka z niepełnosprawnością poza domem.

Prawo do ochrony przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem, demoralizacją, zaniedbywaniem i innym złym traktowaniem

Państwa–Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki (...) dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystania w celach seksualnych (...).
(art. 19 Konwencji o prawach dziecka)

- **ZAKAZ STOSOWANIA KAR CIELESNYCH WOBEC DZIECKA**
- **REAGOWANIE NA PRZEMOC WOBEC DZIECI**
- **WYSOKI STOPIEŃ AKCEPTACJI DLA STOSOWANIA KAR CIELESNYCH**

Uwaga pozytywna

- Z inicjatywy Rzecznika Praw Dziecka wprowadzono do polskiego prawa całkowity zakaz bicia dzieci.
- Uchwalenie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.
- Wprowadzono stałe monitorowanie postaw społecznych wobec stosowania kar cielesnych, jako metody wychowawczej.
- Wprowadzono ustawowy obowiązek sygnalizacji przez sąd karny naruszenia wychowawczego interesu dziecka.

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Konieczne jest prowadzenie stałych szkoleń podnoszących kwalifikacje osób realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
- 2) Jednostki samorządu terytorialnego powinny w sposób właściwy realizować zadania w zakresie poradnictwa i interwencji w rodzinach zagrożonych przemocą.
- 3) Należy monitorować funkcjonowanie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie i przeprowadzić badania dotyczące działania systemu szybkiego reagowania na przemoc wobec dzieci, w tym w zakresie skoordynowania odpowiednich służb oraz ich dyżurów w godzinach wieczornych i nocnych oraz w święta.
- 4) Należy wprowadzić ogólnie obowiązujące zasady oznaczania filmów właściwych dla danej kategorii wiekowej dziecka.

Z inicjatywy Rzecznika Praw Dziecka do polskiego prawa (Kodeks rodzinny i opiekuńczy) wprowadzono zakaz stosowania kar cielesnych wobec małoletniego przez osoby wykonujące władzę rodzicielską oraz sprawujące opiekę lub pieczę nad małoletnim. Zakaz wszedł w życie i obowiązuje od dnia 1 sierpnia 2010 r. Jego wprowadzenie ma na celu ochronę dziecka przed przemocą w rodzinie przez kształtowanie prawidłowych postaw rodzicielskich i stosowanie właściwych metod wychowawczych. Przez zakaz stosowania kar cielesnych należy rozumieć nie tylko zakaz „bicia dziecka”, ale także karcenia go przez dawanie, tzw. klapsów, mających na celu wymuszenie od dziecka posłuszeństwa.

Obowiązek sygnalizacji naruszenia wychowawczego interesu dziecka polega na tym, że sąd rozpoznając sprawę o popełnienie przestępstwa na szkodę małoletniego lub we współdziałaniu z nim, uznając za celowe orzeczenie pozbawienia lub ograniczenia praw rodzicielskich lub opiekuńczych, ma obowiązek zawiadomienia o tym właściwego sądu rodzinnego i opiekuńczego.

Rzecznik Praw Dziecka na bieżąco monitoruje funkcjonowanie w praktyce ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

Z badań zleczanych przez Rzecznika Praw Dziecka wynika, że w ciągu ostatnich lat obserwujemy zmniejszenie społecznej akceptacji dla bicia dzieci, ale proces ten jest powolny.

Z inicjatywy Rzecznika Praw Dziecka przeprowadzone zostały kampanie przeciw przemocy wobec dzieci, w tym m.in. w 2013 r. kampania społeczna pt. „Reaguj na przemoc wobec dzieci. Masz prawo” miała na celu zmianę biernych postaw wobec aktów krzywdzenia dzieci i zmniejszenie społecznego przyzwolenia na stosowanie przemocy.

Podnieść należy, że w Polsce zbyt często nadawane są filmy z oznaczeniem zaniżonej kategorii wiekowej dziecka, nieodpowiednie do ich wieku, rozwoju i stopnia dojrzałości. Kategorii wiekowych filmów oznaczane są według dowolnego uznania dystrybutorów.

Rzecznik Praw Dziecka wielokrotnie postulował wprowadzenie regulacji prawnej w zakresie ustanowienia i przestrzegania powszechnych norm, określających procedurę nadawania filmom oznaczenia kategorii wiekowej dziecka przez dystrybutorów filmów.

■ WYKORZYSTYWANIE SEKSUALNE DZIECI

Uwaga pozytywna

- Rzeczpospolita Polska ratyfikowała Konwencję Rady Europy o ochronie dzieci przed seksualnym wykorzystaniem i niegodziwym traktowaniem w celach seksualnych, sporządzoną w Lanzarote w dniu 25 października 2007 r. O ratyfikację Konwencji od 2008 r. wielokrotnie postulował Rzecznik Praw Dziecka.
- Zgodnie z postulatami Rzecznika Praw Dziecka, w ciągu ostatnich lat, Polska wprowadziła szereg zmian w przepisach prawa karnego, związanych z ratyfikacją przez Polskę ww. Konwencji (zmiana trybu ścigania przestępstwa zgwałcenia na ściganie z urzędu, wprowadzenie nowych typów przestępstw, wprowadzenie typów kwalifikowanych przestępstw, podwyższenie zagrożenia sankcją karną – gdy osobą pokrzywdzoną jest małoletni).
- Poszerzono katalog przypadków wyłączających instytucję zatarcia skazania (nie podlega zatarciu skazanie na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, jeżeli pokrzywdzony był małoletnim poniżej lat 15).
- Wydłużono okres przedawnienia karalności przestępstwa handlu ludźmi oraz przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, jeżeli pokrzywdzonym jest małoletni, (co wielokrotnie postulował Rzecznik Praw Dziecka). Przedawnienie nie może nastąpić przed ukończeniem przez pokrzywdzonego małoletniego 30 roku życia.
- Procedura „Niebieskie Karty”.
- Wprowadzono ustawową możliwość orzeczenia środków karnych i środków probacyjnych, w tym: nakaz opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, zakaz zbliżania się do pokrzywdzonego, nakaz uczestnictwa sprawcy w programach korekcyjno–edukacyjnych.

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Należy monitorować funkcjonowanie i skuteczność wprowadzonych w prawie karnym zmian w zakresie zwalczania przestępczości seksualnej popełnionej na szkodę małoletniego.
- 2) Konieczne jest prowadzenie szkoleń w zakresie zwiększania skuteczności rozpoznawania symptomów dziecka krzywdzonego oraz kampanii społecznych podnoszących poziom wiedzy na temat możliwości uzyskania pomocy przez pokrzywdzonych przestępstwem.
- 3) Należy rozszerzyć katalog przypadków wyłączających instytucję zatarcia skazania.

- 4) Należy podjąć działania w celu urealnienia zakazu rozpowszechniania treści pornograficznych przy pomocy sieci teleinformatycznych.
- 5) Należy wprowadzić mechanizmy gwarantujące ochronę dzieci przed nieodpowiednimi dla nich treściami rozpowszechnianymi w kinach i w obrocie handlowym.
- 6) Zbyt rzadko organy prowadzące postępowanie karne w związku z podejrzeniem stosowania przemocy korzystają z możliwości orzeczenia środków karnych i probacyjnych w celu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
- 7) Konieczne jest zwiększenie zaangażowania służb medycznych w rozpoznawaniu przemocy wobec najmłodszych.
- 8) Należy uzupełnić program studiów medycznych i stomatologicznych o zajęcia z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
- 9) Należy przeprowadzić ogólnopolskie kampanie uczulające na konieczność podejmowania działań w sytuacjach stwierdzenia oznak stosowania przemocy, w tym krzywdzenia dzieci.
- 10) Nałożenie na organy ścigania i inne instytucje obowiązku niezwłocznego przekazywania Rzecznikowi Praw Dziecka informacji o nagłych zgonach i pobiciach dzieci przebywających w pieczy zastępczej.

Pozytywnie należy ocenić działania polskiego ustawodawcy, podjęte w ciągu ostatnich około 10 lat, mające na celu szczególną ochronę małoletnich ofiar przestępstw, w tym ochronę dzieci przed pedofilią, zwalczanie pornografii dziecięcej, izolowanie od społeczeństwa szczególnie niebezpiecznych przestępców. Zmiany przepisów wprowadzone w tym zakresie, szczególnie do polskiego Kodeksu karnego, uwzględniają większość postulatów zgłaszanych przez Rzecznika Praw Dziecka.

Regulacje te, w ocenie Rzecznika Praw Dziecka, wymagają dalszych zmian w kierunku pełnej ochrony dzieci przed przestępczością seksualną.

Instytucje prowadzące postępowanie karne w związku z podejrzeniem stosowania przemocy zbyt rzadko stosują środki zmierzające do odizolowania sprawcy przemocy od pokrzywdzonej rodziny. Sądy rzadko zobowiązują sprawców do uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych, które zmierzałyby do trwałych zmian w postawie sprawcy przemocy i zapewniałyby bezpieczeństwo ofiarom.

Pomimo, że służby medyczne dysponują wiedzą medyczną pozwalającą zdiagnozować zjawisko przemocy, nadal niewielu lekarzy wszczyna procedurę „Niebieskie Karty”. Rzecznik Praw Dziecka wielokrotnie postulował wprowadzenie w Polsce obowiązku niezwłocznego informowania Rzecznika Praw Dziecka, przez organy ścigania i inne instytucje, o nagłych zgonach i pobiciach dzieci przebywających w pieczy zastępczej. Jest to konieczne dla wzmocnienia ochrony dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej przed przemocą i krzywdzeniem.

■ KARY NARUSZAJĄCE GODNOŚĆ DZIECKA

■ PRZEMOC WOBEC DZIECI ZE STRONY OPIEKUNÓW I NAUCZYCIELI

Rekomendacje Rzecznika Praw Dziecka:

- 1) Należy wzmóc nadzór ze strony uprawnionych instytucji nad wewnętrznymi uregulowaniami szkół i placówek, w których przebywają dzieci.
- 2) Należy podjąć działania zmierzające do podniesienia kwalifikacji osób zatrudnionych w szkołach i innych placówkach w zakresie praw człowieka.
- 3) Konieczna jest współpraca wszystkich służb i organizacji w celu eliminacji przyzwolenia dla stosowania przemocy i zmiany postawy wobec aktów krzywdzenia dzieci.
- 4) Uruchomienie systemu doskonalenia kadry pedagogicznej w zakresie praw człowieka.

Występującym od lat problemem w Polsce jest tworzenie w szkołach i placówkach, w tym pieczy zastępczej systemu kar, które naruszają prawa dziecka, np. udzielanie nagany na forum grupy, brak możliwości odwołania się od nałożonej kary, brak instrumentów przedawnienia kary, stosowanie kar nieujętych w wewnętrznych regulaminach.

Rzecznik Praw Dziecka odnotował wiele przypadków stosowania przemocy wobec dzieci, jako metody wychowawczej w szkołach. Szczególnie niepokojący w takich sytuacjach był brak właściwej reakcji ze strony dyrektorów i pracowników placówek, w których przebywały dzieci. Dyrektorzy placówek nie zawsze podejmowali współpracę z instytucjami powołanymi do ochrony dzieci przed przemocą (organami ścigania, sądami). Brak kategorię dezaprobaty komisji dyscyplinarnych dla nauczycieli wobec zachowania nauczycieli i wychowawców, którzy naruszyli nietykalność cielesną, nie sprzyja promowaniu metod wychowawczych, eliminujących kary cielesne i budowaniu autorytetu nauczycieli.